

**Визија за Државата**

Emir Alili

**2025**



**реформи, развој и имплементации за држава со визија  
MDP.**

## **1. Владеење на правото и Правда**

- Функционирање на судовите
  - Независност на судството
  - Антикорупција
  - Реформа на роковите во судските постапки
  - Борба против политички влијанија
  - Заштита на граѓаните од злоупотреба на моќта
- 

## **2. Безбедност и Јавен ред**

- Професионална, деполитизирана полиција
  - Заштита на територијата
  - Борба против организираниот криминал
  - Урбана безбедност
  - Превенција на радикализам, насиљство и недозволена трговија
- 

## **3. Здравје и Здравствен систем**

- Болници, клиники, примарна и територијална медицина
  - Универзален пристап до здравствена заштита
  - Итна помош, ургентни центри
  - Дигитално здравство
  - Обука и недостиг на кадар
  - Борба против протекции, фаворизирања и клиентелизам
- 

## **4. Економија и Работа**

- Индустриски политики
  - Поддршка за МСП, занаетчи и претприемачи
  - Реална економија vs економија контролирана од партии
  - Вработување на младите
  - Намалување на бирократијата
  - Инвестиции од дијаспората
- 

## **5. Образование, Наука и Култура**

- Јавно образование
- Универзитети
- Стручно образование и обука
- Научно истражување и иновации

- Меритократија во образовниот систем
- 

## 6. Социјални политики и Семество

- Социјална заштита (welfare)
  - Поддршка за семејствата
  - Сиромаштија
  - Пристап до домување
  - Заштита на најранливите категории
- 

## 7. Јавна администрација

- Модернизација на јавната администрација
  - Целосна дигитализација на услугите
  - Намалување на непотребните процедури
  - Меритократија во вработувањата и конкурсите
  - Безбедност и транспарентност на јавните архиви
- 

## 8. Национална економија и Регионален развој

- Државен буџет
  - Територијално планирање
  - Инфраструктура
  - Транспорт
  - Животна средина и енергија
  - Балансиран развој меѓу регионите
- 

## 9. Земјоделство и Природни ресурси

- Рурален развој
  - Вреднување и заштита на земјоделското земјиште
  - Хранбен суверенитет
  - Водни ресурси
  - Заштита на животната средина
- 

## 10. Меѓународни односи и Суверенитет

- Независна надворешна политика
  - Односи со ЕУ, НАТО, ОН
  - Отфрлање на надворешни притисоци
  - Геополитичка рамнотежа
  - Реална регионална соработка
  - Одбрана на националниот идентитет
-

## **11. Дијаспора и Враќање на талентите**

- Гласање во амбасади и онлајн
  - Парламентарна претставеност на дијаспората
  - Стимули за враќање
  - Инвестиции од дијаспората
  - Економски и политички мост Македонија–свет
- 

## **12. Медиуми, Комуникација и Слобода на информирање**

- Независност на медиумите
  - Крај на партиската пропаганда
  - Транспарентност на сопственичките структури на медиумите
  - Право на граѓаните на вистинито и проверливо информирање
- 

## **13. Иновации, Технологија и Дигитално општество**

- Дигитална транзиција на државата
  - Сајбер безбедност
  - Стартапи
  - Вештачка интелигенција и автоматизација
  - Меѓународна конкурентност
- 

## **14. Животна средина и Одржливост**

- Квалитет на воздухот
  - Отпад
  - Обновлива енергија
  - Заштита на територијата
  - Климатска адаптација
- 

## **15. Млади и Спорт**

- Младински политики
  - Граѓанско и претприемничко образование
  - Спортски и јавни простори
  - Инклузија и социјална мобилност
- 

## **16. Права и Граѓански слободи**

- Основни човекови права
- Еднаквост на третман
- Секуларна држава
- Заштита на малцинствата
- Верска слобода
- Слобода на изразување

---

## **17. Реформа на Државата и Уставот**

- Структурна ревизија на власта и институциите
  - Ограниччување на мандатите
  - Алатки за партиципативна демократија
  - Предложни референдуми
  - Итна политичка одговорност
- 

## **18. Борба против корупцијата и клиентелизмот**

- Реформа на антикорупциските закони
  - Трагирање и транспарентност на финансирањето
  - Јавни регистри на функции и мандати
  - Контрола врз именувањата
  - Систем на превенција
- 

## **19. Национален идентитет и Општествена кохезија**

- Заштита на културата и јазикот
- Единство над етнички и верски поделби
- Спречување и разобличување на поделбени наративи
- Државата како заеднички дом за сите\*\*

## 1. ВЛАДЕЕЊЕ НА ПРАВОТО И ПРАВДА – Сеопфатна структурна реформа

---

### 1.1 Функционирање на судовите

#### Општа цел

Да се направат судовите независни, автоматизирани, брзи и целосно ослободени од политичка дискреција.

#### Оперативни реформи

1. Национален регистар на постапки (задолжителен и јавно достапен)
  - Секоја постапка мора да биде внесена во единствен дигитален систем.
  - Број, доделен судија, фази на постапката, рокови, доцнења: сè е евидентирано.
  - Граѓаните можат онлајн да го проверуваат статусот на постапката, освен во доверливи случаи.

#### Норма

Секој што ќе ја изостави регистрацијата подлежи на моментална суспензија.

2. Автоматска и случајна распределба на предметите
  - Сертифициран софтвер, ревидиран еднаш годишно.
  - Ниту еден раководител не може да влијае на распределбата.
  - Алгоритамот спречува акумулација на предмети кај еден ист судија.

#### Норма

Интерференција во распределбата = кривично дело со трајно исклучување од функцијата.

3. Ревизија на оптовареноста
  - Максимален број постапки по судија.
  - Ако лимитот се надмине, следува автоматска распределба во друг судски регион.
  - Зголемување на административниот персонал и централизирани секретаријати.
4. Обврска за проширено дигитално образложение  
Пресудите мора да содржат:
  - логично образложение
  - правни упатувања
  - временска линија на постапката
  - индикатори за доказите

#### Норма

Немотивирани пресуди → автоматско поништување.

5. Независна дисциплинска комора
  - Орган одделен од Судскиот совет.
  - Составена половина од судии и половина од независни експерти.
  - Оценува доцнења, негрижа, корупција и неетичко однесување.

---

### 1.2 Независност на судството

#### Општа цел

Целосно раздвојување на политиката и правосудството.

#### Оперативни реформи

1. Апсолутна забрана за политички именувања
  - Ниту еден министер, партија или пратеник не може да именува, преместува, унапредува или оценува судија или обвинител.
  - Сите функции се доделуваат преку транспарентен јавен конкурс.
2. Периодична ротација
  - На секои 5 години задолжителен трансфер меѓу судски региони (за да се избегнат

локални мрежи на мок).

– Освободување само поради сериозни семејни причини.

3. Годишна задолжителна имотна декларација

– За судии, обвинители и клучни функционери.

– Објавена онлајн.

– Автоматска споредба со реалните трошоци.

**Норма**

Несовпаѓања над утврден праг → моментална истрага од Антикорупциската единица.

4. Апсолутни неспоивости

– Ниту еден судија не смее да има роднини до 2. степен во политиката, медиумите или во управни улоги во регионот каде што работи.

– Ниту еден обвинител не смее да врши паралелни активности (консултации, фирмии, приватни канцеларии).

---

### **1.3 Антикорупција**

#### **Општа цел**

Искоренување на клиентелизмот и правење на структурната корупција практично невозможна.

#### **Оперативни реформи**

1. Национална Антикорупциска Агенција (НАА) со реални овластувања

– Независна, со автономен буџет.

– Овластувања слични на ФБИ во сферата на јавната корупција.

– Можност за прислушување, заплени и истраги за политичките партии.

2. Целосна следливост на јавните и политичките финансии

– Секоја уплата од државата над 1.000 евра се објавува со документ, потпис и образложение.

– Секое финансирање на партии е достапно во единствен јавен регистар.

3. Заштита на укажувачите (whistleblower)

– Идентитет под заштита како државна тајна.

– Посебни фондови за правна и лична поддршка.

– Финансиски поттик до 5% од повратената сума.

4. Кривично дело „необјасниво збогатување“

– Ако имотот значително го надминува пријавениот приход, следува привремена заплена.

5. Забрана за вработувања по препорака

– Дигитализирани, анонимни конкурси, со јавно видливи поени.

– Секоја јавна функција без конкурс е ништовна.

---

### **1.4 Реформа на роковите во правдата**

#### **Општа цел**

Драстично намалување на времетраењето на постапките:

– 12 месеци за кривични

– 18 месеци за граѓански

#### **Оперативни реформи**

1. Задолжителен процесен календар

– Секој предмет има автоматски календар дефиниран од системот.

– Нема одлагања без формално, документирано образложение.

– Одлагањата ги проверува Дисциплинската комора.

2. Целосна дигитализација
  - Онлајн поднесување акти
  - Задолжителен дигитален потпис
  - Онлајн рочишта за едноставни предмети
  - Далечински пристап до списите

**Ефект**

Намалување на бирократијата до 70%.

3. Дополнителни судии во преоптоварени региони  
Автоматски систем: по надминување на прагот на оптовареност → веднаш се испраќаат привремени судии.
4. Максимални рокови за пресуди
  - 45 дена → прв степен
  - 60 дена → жалба
  - 90 дена → касација

**Норма**

Надминување → автоматска дисциплинска проверка.

---

## 1.5 Борба против политички влијанија

**Општа цел**

Сечење на секоја врска меѓу политичката моќ, партиите, медиумите и судскиот систем.

**Оперативни реформи**

1. Забрана за неформален контакт
    - Министри и политичари не смеат да имаат приватни контакти со судии и обвинители.
    - Секој состанок мора да биде евидентиран и објавен.
  2. Регистар на притисоци
    - Секој магистрат може да пријави притисоци или закани, дури и анонимно.
    - НАА отвора автоматска истрага во рок од 48 часа.
  3. Моментална политичка санкција
    - Секој политичар што се меша во правосудството автоматски го губи мандатот.
  4. Надзор на јавните именувања
    - Во чувствителните сектори секое именување го проверува независен антикорупциски комитет за судир на интереси.
- 

## 1.6 Заштита на граѓаните од злоупотреба на моќта

**Општа цел**

Создавање систем во кој државата не може да го злоупотреби граѓанинот, а граѓанинот може да дејствува против државата.

**Оперативни реформи**

1. Зајакнат Национален Народен правобранител (Ombudsman+)
  - Проширени овластувања: може да интервенира во судови, да наметнува дејствија на органите на управата, да блокира злоупотребни акти.
  - Институциите мора да одговорат во рок од 15 дена.
2. Право на брза жалба против органите на управата
  - Итна постапка.
  - Пресуда во рок од 30 дена.
3. Регистар на прекршоци на полициските сили
  - Секоја интервенција се снима со задолжителна bodycam.

– Bodycam-ите не смеат да бидат исклучени.

#### **Норма**

Исклучување → моментална суспензија + дисциплинска постапка.

4. Лична одговорност на јавните функционери
    - Оној што потпишува злоупотреба одговара лично, и финансиски.
    - Државата има право на регрес од функционерот.
  5. Поедноставен пристап до колективни тужби (class action)
    - Граѓаните можат заедно да тужат министерства, органи или државни компании за злоупотреби или лоши услуги.
- 

## **2. БЕЗБЕДНОСТ И ЈАВЕН РЕД – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **2.1 Професионална и деполитизирана полиција**

#### **Општа цел**

Трансформација на полицијата во професионален, технички, независен корпус, ненаклонет кон политичка моќ или локални клиентелистички мрежи.

#### **Оперативни реформи**

1. Независна национална дирекција (именување преку конкурс и јавна проверка)
    - Националниот директор на полицијата не се именува од владата, туку се избира преку меѓународен конкурс, надгледуван од независен комитет составен од судии, безбедносни експерти и претставници на граѓанското општество.
    - Единствен, неповторлив мандат од 5 години, за да се спречи политички континуитет.
  2. Апсолутна забрана за партишка припадност
    - Секој полицаец, службеник или раководител мора да потпише изјава дека не е член на политичка партија.
    - Кој имал политичка функција во последните 5 години не може да има командни должности.
  3. Задолжителна ротација во чувствителни региони
    - На секои 3 години автоматски трансфер, за да се избегнат локални мрежи на моќ, фаворизирања и ризични односи.
  4. Професионална полициска академија (европско ниво)
    - Почетна обука од 18 месеци со задолжителни модули: оперативна безбедност, човекови права, техники на интервенција, деескалација, сајбер криминал, англиски јазик.
    - Задолжително годишно усовршување.
  5. Задолжителни bodycam-и
    - Секоја интервенција мора да се снима.
    - Bodycam-ите не смеат да се исклучуваат.
    - Снимките се чуваат во централен, криптиран систем, достапен само за правосудните органи.
- 

### **2.2 Заштита на територијата**

#### **Општа цел**

Да се направи државата способна да ги контролира границите, нелегалните токови и криминалните инфильтрации.

#### **Оперативни реформи**

1. Интегрирана и централизирана гранична служба
    - Обединување под единствен национален команден центар.
    - Стандардна опрема: дронови, ноќни сензори, термални камери, дигитални мапи.
  2. Интелигентни контролни пунктови
    - Автоматско препознавање на регистарски таблички.
    - Биометриска контрола за сомнителни лица.
    - Поврзување со национални и европски бази на податоци.
  3. Мобилна единица против трговија
    - Task force против трговија со луѓе, дрога и оружје.
    - Овластувања за итна интервенција на целата територија.
    - Möglichkeit за контролирани инфильтрации.
  4. Контрола на второстепени премини
    - Целосно мапирање на неофицијални премини.
    - Поставување пасивни сензори и ротацијски дронови.
- 

## 2.3 Борба против организираниот криминал

### Општа цел

Удар на организираниот криминал во корен: финансии, мрежи, политички заштити, економски инфильтрации.

### Оперативни реформи

1. Национална Антимафија Дирекција (НАД)
    - Инспирирана од италијанскиот модел, но со проширени овластувања.
    - Независна од политиката, со меѓународен надзор.
    - Соработка со Европол, Интерпол и соседните држави.
  2. Итна конфискација и управување со криминален имот
    - Превентивна заплена во рок од 48 часа.
    - Забрзана продажба на не-стратешки добра.
    - Креирање „Фонд за жртвите и урбана безбедност“, финансиран со конфискуван имот.
  3. Автоматско финансиско следење
    - AI систем за анализа во реално време на сомнителни трансакции.
    - Задолжителни пријави од банки, нотари, агенти за недвижности, сметководители.
  4. Кривично дело членство во криминална организација
    - Јасна дефиниција во кривичниот законик.
    - Оштreni казни за членови на јавната администрација.
  5. Целосна забрана за тендери без јавна набавка
    - Ниту еден тендер не смее да се додели без дигитална постапка.
    - Секој конкурс мора да биде јавно објавен, надгледуван и архивиран онлајн.
- 

## 2.4 Урбана безбедност

### Општа цел

Гарантирање безбедни градови, превенција на криминал, контрола на територијата и подобар квалитет на живот.

### Оперативни реформи

1. Реформирана општинска полиција
  - Не зависи од градоначалниците, туку од национална координација.
  - Задолжителна обука за јавен ред и управување со конфликти.
  - Забрана за политички активности на локално ниво.

2. Интелигентно јавно осветлување
    - Проектирање на осветлувањето според безбедносни критериуми.
    - Автоматски сензори во високо ризични зони.
  3. Видео надзор со препознавање таблички
    - Интегриран и централен систем.
    - Ограничени пристап за правосудството и националната полиција.
  4. Планови за безбедност по кварт Секој кварт има годишен план заснован на анализа на:
    - ситен криминал
    - вандализам
    - дилерство
    - насиљстваСтратегиите се објавуваат и се ревидираат на секои 6 месеци.
  5. Task force „Безбедни училишта“
    - Надзор на училишните подрачја.
    - Превенција на дилерство и насиљства.
    - Програми за едукација за законитост.
- 

## **2.5 Превенција на радикализам, насиљство и трговија**

### **Општа цел**

Превенција на екстремистички, насилен или криминални феномени пред да ескалираат.

### **Оперативни реформи**

1. Единица за Стратешка Превенција (ЕСП)
    - Мониторинг на ризично однесување (насиљство, droги, радикализам).
    - Психологи, социолози, специјализирани агенти.
    - Рани интервенции за млади во ризик од девијантно однесување.
  2. Алгоритам за ризик за криминални трговии
    - Автоматска анализа на финансиски движења, патувања, дигитални мрежи.
    - Предиктивни сигнали до надлежните органи.
  3. Соработка со верски и културни заедници
    - Постојан форум со верски и културни лидери.
    - Специфични програми за превенција на радикализам и надворешни инфильтрации.
  4. Национална антидрога програма
    - Специјални единици за брзи заплени.
    - Задолжителна едукација во училиштата.
    - Центри за рехабилитација финансиирани од државата.
  5. Защита на дигиталните граници
    - Cybercrime task force.
    - Контрола на dark web.
    - Соработка со социјални платформи за означување на екстремистички или криминални содржини.
- 

## **3. ЗДРАВЈЕ И ЗДРАВСТВЕН СИСТЕМ – Сеопфатна структурна реформа**

### **3.1 Болници, клиники и територијална медицина**

#### **Општа цел**

Изградба на здравствен систем што функционира, со современи болници, ефикасни клиники, силни територијални услуги и целосно деполитизирано управување.

## **Оперативни реформи**

1. Раководство на здравствените установи преку национален јавен конкурс
    - Ниту еден директор не може да биде именуван од владата или партиите.
    - Избор преку национален конкурс со независни комисии.
    - Мандат од 4 години, без обновување, за да се избегнат внатрешни „феудови“.
  2. Задолжителни минимални стандарди за секоја болница  
Секоја болница мора да гарантира:
    - 24/7 функционален итен прием
    - минимален персонал по смена
    - активна лабораторија за анализи
    - функционален дијагностички оддел
    - внатрешна аптека со дигитална контрола
    - системи за безбедност и хигиена со годишна сертификација
  - Норма**  
Установите што не ги исполнуваат стандардите го губат акредитирањето и јавните средства.
  3. Зајакнување на територијалната медицина
    - Основни амбуланти со продолжено работно време (8–20).
    - Домашни посети за стари и ранливи лица.
    - Создавање „Куќи на здравјето“ за намалување на притисокот врз болниците.
  4. Национална програма за модернизација на инфраструктура и технологии
    - Десетгодишен план за обновување на апаратура, згради и критични оддели.
    - Задолжително квартално превентивно одржување и годишна сертификација.
- 

### **3.2 Универзален пристап до здравствена заштита**

#### **Општа цел**

Ниту еден граѓанин да не биде исклучен, дискриминиран или принуден да плаќа за она што државата мора да го гарантира.

## **Оперативни реформи**

1. Елиминација на листите на чекање преку единствен дигитален систем
    - Јавни болници, клиники и приватни установи со договор работат на единствена платформа.
    - Ако една установа е преоптоварена, системот автоматски пренасочува кон друга.
  2. Бесплатни основни услуги
    - основни лекарски прегледи
    - дијагностички прегледи од прво ниво
    - животоспасувачки терапии
    - онколошки третмани
    - есенцијални лекови
  3. Национален фонд за граѓани со низок приход
    - Целосна покриеност на услугите што не се вклучени во универзалниот пакет.
    - Пристап преку дигитален здравствен ИСЕЕ.
  4. Забрана за дискриминација
    - Никаква предност по етничка, верска, клиентелестичка или територијална основа.
    - Систем за анонимна пријава со моментално активирање на Здравствениот инспекторат.
- 

### **3.3 Итни служби и ургентни центри**

#### **Општа цел**

Намалување на „мртвото време“, зголемување на достапноста и создавање професионален, брз и добро опремен итен систем.

### Оперативни реформи

1. Зајакнат Национален Центар за Итни Состои 112
  - Обединување на центрите (брза помош, пожарниари, полиција).
  - Професионално обучени оператори, со задолжителна ротација.
2. Современи амбулантни возила и правична територијална распределба
  - Математички критериуми за распределба на возила и персонал.
  - Задолжителна минимална опрема во секоја амбуланта.
  - Задолжително одржување на секои 3 месеци.
3. Ургентни оддели со дигитален тријаж
  - Алгоритам што автоматски доделува приоритет и максимално време.
  - Секој пациент мора да биде прегледан во рок пропишан со национални норми.
4. Персонал во итните служби со стимулирачки плати
  - +20% за медицински сестри и лекари во итните служби.
  - Годишни бонуси за работа во високооптоварени области.

---

### 3.4 Дигитално здравство

#### Општа цел

Трансформација на здравството од хаотичен хартиен систем во дигитален, транспарентен, следлив и достапен систем.

### Оперативни реформи

1. Единствен електронски здравствен досие (задолжително)
  - Сите здравствени податоци на пациентот се дигитално регистрирани.
  - Контролиран пристап за болници, клиники, матични лекари и специјалисти.
  - Пристап на граѓанинот преку посебна апликација.
2. Задолжителни дигитални рецепти
  - Не се дозволуваат хартиени рецепти.
  - Целосно елиминирање на фалсификати, грешки и дуплирања.
3. Интегрирана телемедицина
  - Онлајн посети за неопходни неитни случаи.
  - Поддршка за хронични пациенти.
  - Далечинско следење на ранливи пациенти.
4. Дигитален антифрод систем
  - Алгоритам што детектира аномално однесување:
    - повторливи рецепти
    - сомнителни потписи
    - злоупотреба на лекови

---

### 3.5 Обука и недостиг на кадар

#### Општа цел

Враќање на минимално потребниот персонал со современи, квалитетни образовни патеки.

### Оперативни реформи

1. Зголемување на местата на медицинските факултети и во школите за медицински сестри

- Двојно зголемување на местата во рок од 5 години.
  - Инвестиции во лаборатории и универзитетска инфраструктура.
2. Задолжителни, платени стажирања
    - Стажирања финансирани од државата.
    - Зголемување на компетенциите и намалување на кадровскиот дефицит.
  3. Програма „Враќање на професионалците од дијаспората“
    - Финансиски стимули.
    - Олеснети договори и сместување.
    - Итно признавање на странските квалификации.
  4. Годишна оценка на персоналот  
Оценки базирани на:
    - компетенции
    - квалитет на работа
    - континуирана едукацијаОценките одредуваат награди или корективни патеки.
- 

### **3.6 Борба против препораки, фаворизирања и клиентелизам**

#### **Општа цел**

Здравството да стане еден од најчистите сектори на државата, без препораки, фаворизирања и политичка окупација.

#### **Оперативни реформи**

1. Целосно дигитализирани и анонимни здравствени конкурси
    - Анонимен CV.
    - Компјутеризирани тестови.
    - Јавни рангирања.
    - Вкрстени антикорупциски контроли.
  2. Апсолутна забрана за директни вработувања
    - Ниту еден политичар, директор или раководител не може да вработи без конкурс.
    - Секое вработување надвор од конкурс е ништовно и повлекува кривична одговорност.
  3. Јавен регистар на роднински врски
    - Секој вработен мора да пријави евентуални врски со раководители, политичари, администратори.
    - Ако се утврдат конфликти → веднаш преместување или поништување на конкурсот.
  4. Независен Национален Здравствен Инспекторат
    - Овластувања за пристап без најава.
    - Контрола на тендири, вработувања, набавки и консултации.
    - Тримесечно објавување на неправилности.
  5. Строги кривични санкции
    - Активна или пасивна препорака → кривично дело.
    - Фаворизирање → моментална суспензија.
    - Корупција → трајно исклучување од здравствениот систем.
- 

## **4. ЕКОНОМИЈА И РАБОТА – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **4.1 Индустриски политики**

#### **Општа цел**

Реконструкција на продуктивна, иновативна економија, ослободена од привилегии и

монополи.

Современа индустрија, реални претпријатија, јасни стратешки синџири.

## Оперативни реформи

1. Десетгодишен Национален Индустриски План
    - Идентификација на стратешки сектори: агро-храна, енергија, логистика, информатика, фармација, дигитално производство.
    - Долгорочни стимули поврзани со мерливи резултати.
    - Посебни фондови за иновација, роботика, дигитализација, извоз.
  2. Деполитизирани Специјални Економски Зони (СЕЗ)
    - Зони за привлекување реални продуктивни инвестиции.
    - Управување доверено на независен орган, а не на министерства.
    - Даночни олеснувања условени со:
      - број вработени
      - траење на договорите
      - процент на извоз
      - почитување на животната средина
  3. Забрана за концесии „пријателски кон партиите“
    - Секоја индустриска, рударска или енергетска концесија мора да помине преку дигитална јавна аукција.
    - Комисии со меѓународни членови.
  4. Стимули за reshoring
    - Олеснувања за компании што враќаат производство од странство.
    - Можност за кофинансирање преку европски и меѓународни фондови.
- 

## 4.2 Поддршка за МСП, занаетчи и претприемачи

### Општа цел

Ослободување на 'рбетот на државата од бирократија, фаворизирање и изопачен фискален притисок.

## Оперативни реформи

1. Единствен данок за МСП
    - Фиксна, поедноставена стапка за приходи до утврден праг.
    - Укинување на микро-даноци, дуплирани давачки и непотребни општински такси.
  2. Единствен шалтер за претпријатија
    - Сите постапки на еден портал: отворање, лиценци, дозволи, фискални комуникации.
    - Задолжителен одговор во рок од 15 дена.
  3. Даночни кредити за иновација и дигитална транзиција
    - Кредити до 40% за инвестиции во софтвер, машини, автоматизација и обука на персоналот.
  4. Фонд за ликвидност за занаетчи и мали бизниси
    - Микро-кредити гарантирани од државата.
    - Контролирани каматни стапки.
    - Флексибилно отплата поврзана со прометот.
  5. Програма „Работилници и Занети“
    - Заштита на традиционалните занети.
    - Олеснувања за отворање работилници во стари градски јадра.
    - Покривање кирија за првите 12 месеци.
-

## **4.3 Реална економија vs економија контролирана од партиите**

### **Општа цел**

Радикално сечење на зависноста на економијата од политички мрежи, клиентелизам, локални олигарси и договори на моќ.

### **Оперативни реформи**

#### **1. Регистар за транспарентност на тендери**

Секој јавен тендер мора да биде видлив онлајн:

- износ
- добитник
- образложение
- оценка
- рок
- пенали

Секој тендер што не е регистриран е ништовен.

#### **2. Забрана за „компании пријатели на партијата“**

– Компании чиј сопственици се роднини на политичари, директори или јавни функционери не можат да учествуваат на јавни конкурси.  
– Годишна обврска за пријавување роднински врски.

#### **3. Блокада на политички економски именувања**

– Директори на јавни компании, стопански комори и индустриски тела не можат да бидат именувани од владата.  
– Исклучиво избор преку јавен конкурс.

#### **4. Ретроактивна истрага на сомнителни приватизации**

– Ревизија на сите приватизации во последните 20 години.  
– Поништување или преговарање одново во случај на неправилности.

#### **5. Антимонополски систем**

– Строги лимити на концентрација на економска моќ.  
– Независна комисија со овластување за присилно раздвојување.

---

## **4.4 Младинска работа**

### **Општа цел**

Запирање на егзодусот, создавање реални можности, враќање на младите во економијата.

### **Оперативни реформи**

#### **1. Стимули за вработување млади**

– Целосно ослободување од придонеси 3 години.  
– Бонуси за компании што го задржуваат работникот по тригодишниот период.

#### **2. Програма „Млади Претприемачи“**

– Субвенции до 50% за старт на бизнис.  
– Менторство од експерти од дијаспората.  
– Гарантиран микрокредит.

#### **3. Модерни договори за приправништво**

– Платено приправништво со задолжителна обука.  
– Möglichkeit за трансформација во стабилен договор со стимули.

#### **4. Дигитални Центри за Вработување**

– Автоматско усогласување меѓу профили и понуди.  
– Задолжителен feedback од компаниите.  
– Постојано ажурирање на барањата на пазарот.

## **4.5 Намалување на бирократијата**

### **Општа цел**

Елиминација на бирократската машина што ги гуши претпријатијата, инвестициите и граѓаните.

### **Оперативни реформи**

1. Укинување на 50% од постојните формулари
  - Национална ревизија на јавната документација.
  - Елиминација на непотребни постапки.
  - Принцип: „Ако државата веќе има податок, не смее да го бара од граѓанинот“.
2. Задолжителен дигитален потпис
  - Сите јавни документи мора да бидат дигитално потпишани.
  - Крај на хартија, редици и печати.
3. Автоматизација на лиценците
  - Ако администрацијата не одговори за 30 дена, лиценцата се смета за одобрена (дигитален молк-асенс).
4. Физички шалтери: помалку, но поефикасни
  - Единствени точки за граѓани и претпријатија.
  - Обучен персонал.
  - Законски загарантирани максимални рокови за одговор.

---

## **4.6 Инвестиции на дијаспората**

### **Општа цел**

Трансформација на дијаспората од набљудувач во стратешки економски мотор за Македонија.

### **Оперативни реформи**

1. Суверен Фонд на Дијаспората
  - Јавно-приватен инвестициски фонд.
  - Македонците во странство може да учествуваат во внимателно избрани национални проекти.
  - Приноси гарантирани со национални средства.
2. Даночни олеснувања за репатријација на капитал
  - Повластена даночна стапка за реинвестиции во Македонија.
  - Нула данок 5 години за инвестиции над утврден праг.
3. Единствен шалтер за инвестиции на дијаспората
  - Сите процедури управувани од деполитизирана канцеларија.
  - Одобренија во рок од 30 дена.
4. Зони за Стратешко Враќање
  - Области со намалено оданочување, моментални дозволи и инфраструктура за претприемачи што се враќаат од странство.
5. Меѓународен Советодавен Борд на Дијаспората
  - Техничка група за поддршка на национални проекти во иновации, енергија, ИТ и агроВИДУСТРИЈА.

---

## **5. ОБРАЗОВАНИЕ, ИСТРАЖУВАЊЕ И КУЛТУРА – Сеопфатна структурна реформа**

---

## **5.1 Јавно училиште**

### **Општа цел**

Реконструкција на современо, деполитизирано училиште, заштитено од препораки и фокусирано на квалитетот на наставата.

### **Оперативни реформи**

1. Национална програма „Училиште 2035“
  - Ревизија на наставните програми.
  - Воведување клучни предмети: граѓанско образование, критичко мислење, основна економија, дигитални вештини, логика, јазици.
  - Укинување на застарени содржини.
2. Вработување наставници преку дигитални и анонимни конкурси
  - Без препораки, без политички предности.
  - Јавни рангирања со проверливи поени.
  - Комисии надвор од самите училишта.
3. Минимални стандарди за секое училиште
  - Функционални информатички лаборатории.
  - Јавен Wi-Fi.
  - Задолжителна минимална училишна кујна.
  - Годишно сертифицирана безбедност.
4. Директори избрани преку конкурс
  - Апсолутна забрана за политички именувања.
  - Единствен мандат од 5 години.
  - Обврска за објавување на годишните резултати на училиштето.
5. Програма за поддршка на ранливи ученици
  - Посветени училишни тутори.
  - Психолошка и социјална поддршка.
  - Бесплатен наставен материјал за семејства со низок доход.

---

## **5.2 Универзитети**

### **Општа цел**

Враќање на квалитет, независност и меѓународен углед на универзитетите, ослободувајќи ги од корупција, плагијат, клиентелизам и политички влијанија.

### **Оперативни реформи**

1. Реална академска автономија
  - Универзитетските органи не смеат да вклучуваат партиски членови.
  - Буџетот го управува независен совет.
2. Годишна евалуација на универзитетите  
Индикатори:
  - квалитет на наставата
  - објавени истражувања
  - вработување по дипломирање
  - привлечени фондовиУниверзитетите што не ги достигнуваат стандардите ги губат јавните средства.
3. Крај на „лесните дипломи“
  - Ревизија на сите факултети.
  - Национална комисија против:
    - плагијат
    - купени испити
    - монтирани дипломи
  - Санкции: привремено затворање на нерегуларните студиски програми.

4. Меѓународни партнериства
    - Најмалку 10% од курсевите да се реализираат во соработка со странски универзитети.
    - Задолжителни Еразмус програми и размена.
  5. Привлекување професори од дијаспората
    - Поволни договори за македонски експерти во странство.
    - Итно признавање на титулите.
    - Даночни стимуланси.
- 

## 5.3 Професионална обука

### Општа цел

Создавање современ професионален систем, поврзан со пазарот на труд и способен да формира реални, веднаш искористливи компетенции.

### Оперативни реформи

1. Регионални центри за професионална обука
    - Секоја регија мора да има најмалку еден сертифициран центар.
    - Патеки во: механика, градежништво, енергија, информатика, логистика, напредно занаетчичество.
  2. Задолжителна програма „Училиште–Работа“
    - Минимум 300 часа стажирање по ученик.
    - Соработка со МСП, занаетчии и индустрии.
    - Платени стажирања.
  3. Преквалификација на возрасни работници
    - Брзи курсеви за невработени.
    - Ваучери за обука финансиирани од државата.
    - Задолжително дигитално ажурирање на секои 3 години.
  4. Транспарентна професионална сертификација
    - Дигитални испити.
    - Независни комисии.
    - Јавен регистар на добиени квалификации.
- 

## 5.4 Научно истражување и иновација

### Општа цел

Воведување на Македонија во XXI век преку создавање конкурентен, независен и атрактивен научно-технолошки екосистем.

### Оперативни реформи

1. Национална Агенција за Истражување и Иновација (НАИИ)
  - Управува со фондови, конкурси и проекти.
  - Целосно независна од владата и министерствата.
  - Меѓународни комисии за секој финансиран проект.
2. Гарантирано минимално финансирање
  - 1% од БДП за истражување во првите 3 години.
  - 3% од БДП во рок од 10 години.
3. Лаборатории и центри на извонредност
  - Приоритетни инвестиции во: AI, енергија, биотехнологија, напредни материјали, агротехнологија.
  - Партнерства со компании и странски универзитети.

- 
4. Научни и технолошки стартапи
    - Нулта каматни фондови.
    - Простор во регионални технолошки паркови.
    - Забрзани постапки за патенти.
  5. Враќање на истражувачите од дијаспората
    - Даночни олеснувања.
    - Приоритетно финансирање.
    - Гарантирани академски позиции со докажано научно производство.
- 

## **5.5 Меритократија во образовниот систем**

### **Општа цел**

Елиминација на препораки, фаворизирања, купени испити и монтирани функции.  
Изградба на образовен систем што ќе биде национален пример за интегритет.

### **Оперативни реформи**

1. Национален регистар на наставни кариери
    - Секој наставник има јавна датотека: титули, курсеви, оценки, резултати.
    - Целосна транспарентност.
  2. Периодична евалуација на наставниците
    - На секои 2 години.
    - Критериуми: резултати на учениците, професионално усвршување, отсуства, квалитет на наставата.
  3. Апсолутна забрана за непотизам
    - Ниту еден наставник или директор не смее да вработи роднина до трет степен во истата институција.
    - Конкурсите не смеат да ги водат членови од истото училиште.
  4. Независен Инспекторат за Образование
    - Неограничени овластувања за пристап.
    - Изненадни контроли.
    - Објавување на резултатите.
  5. Награди и забрзани патеки за најдобрите
    - Зголемување на плати за наставници со извонредни резултати.
    - Можност за високо специјализирани улоги.
- 

## **6. СОЦИЈАЛНИ ПОЛИТИКИ И СЕМЕЈСТВО – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **6.1 Welfare**

#### **Општа цел**

Гарантирање современ, правичен, транспарентен систем на социјална заштита, ориентиран кон реинтеграција, а не кон клиентелистички аистенцијализам.

### **Оперативни реформи**

1. Минимален Доход за Достоинство (МДД)
  - Месечен надомест за оние што живеат под прагот на сиромаштија.
  - Автоматско одобрување преку дигитален ИСЕЕ.
  - Максимално траење 24 месеци, обновливо само по ревизија.

2. Обврска за обука или општествена активност за корисниците
    - Професионални курсеви, дигитална обука или општествено корисна работа.
    - Нема надомест без активна партиципација.
  3. Целосна дигитализација на социјалната помош
    - Елиминација на препораки и фаворизирања.
    - Сите јавни бенефиции се доделуваат преку дигитална платформа со автоматски критериуми.
  4. Национален Инспекторат против Злоупотреби во Welfare
    - Инспекциски овластувања и можност за моментално укинување на бенефиции.
    - Годишна проверка на корисниците.
    - Алгоритам за контрола против злоупотреби.
  5. Интегрирана здравствена помош за ранливи категории
    - Дигитална координација меѓу социјални работници, психологи и територијални лекари.
    - Континуирано следење на стари, лица со попреченост и хронично болни.
- 

## **6.2 Поддршка за семејствата**

### **Општа цел**

Економска, социјална и професионална поддршка за семејствата, со приоритет за новите генерации и наталитетот.

### **Оперативни реформи**

1. Универзален семеен додаток
    - Месечен износ за секое дете до 18 години.
    - Зголемување за деца со попреченост.
    - Автоматска исплата преку дигитално досие.
  2. Модерни родителски отсуства
    - Задолжително породилно отсуство со 100% плата.
    - Минимум 30 дена татковско отсуство.
    - Стимули за компании што не дискриминираат родители што ги користат овие права.
  3. Достапни јасли и градинки
    - Национален план за изградба јавни градинки во секоја општина.
    - Намалени тарифи за семејства со средно-низок приход.
    - Задолжителни минимални стандарди: безбедност, однос воспитувач/деца, квалификации.
  4. Бонус за нови семејства и млади парови
    - Субвенции за брак, кирија или купување дом.
    - Поволни хипотеки со државна гаранција.
  5. Програма „Семејства во Мрежа“
    - Локална поддршка за ранливи семејства.
    - Правна, психолошка и социјална помош.
- 

## **6.3 Сиромаштија**

### **Општа цел**

Драстично намалување на структурната сиромаштија, елиминација на екстремната сиромаштија и спречување на генерациска преносливост на немаштијата.

### **Оперативни реформи**

1. Дигитално мапирање на сиромаштијата
  - Централен систем што анализира приходи, сместување, пристап до услуги,

социјални услови.

- Идентификација на високоризични зони.
- 2. Општински планови против сиромаштија

Секоја општина мора да усвои годишен план за:

- намалување на детската сиромаштија
- прехранбена поддршка
- работна интеграција
- станбена поддршка

Финансирање пропорционално на резултатите.

3. Прехранбена итна помош

- Модерни банки за храна со дигитална картичка.
- Структурирано вклучување на големата дистрибуција (GDO).

4. Центри за работна инклузија

- Насочен тренинг за лица во ризик од исклученост.
- Дигитални и јазични тутори.
- Програма „втора шанса“ за возрасни за преквалификација.

5. Елиминација на детската сиромаштија

- Бесплатна училишна храна за сите малолетници во потешка состојба.
- Бесплатен училишен комплет.
- Воннаставни активности финансиирани од државата.

---

## 6.4 Пристап до сместување

### Општа цел

Гарантирање пристап до дом како фундаментално право и спречување на шпекулации, злоупотреби и концентрација на сопственост во мал број раце.

### Оперативни реформи

1. Национална Агенција за Станбена Политика

- Управува со социјални станови, регулирани кирији, јавни повици и распределби.
- Целосно дигитализирана и независна од партиите.

2. Програма „Дом за Млади“

- Хипотеки гарантирани 90% од државата.
- Поволни камати.
- Приоритет за млади парови и семејства со еден приход.

3. Социјално домување од нова генерација

- Изградба на енергетски ефикасни јавни станови.
- Задолжителен социјален микс: без гета-зони.

4. Регулација на пазарот на кирија

- Дефинирање стандардни киријни рамки по географска област.
- Контрола на злоупотребни зголемувања.
- Стимули за сопственици што изнајмуваат по правични цени.

5. Обнова на неискористен јавен имот

- Реновирање и распределба преку меритократски јавни повици.
- Апсолутна забрана за користење од политичари, нивни роднини или државни директори.

---

## 6.5 Заштита на најранливите категории

### Општа цел

Заштита на лица со попреченост, стари лица, малолетници, жртви на насиљство, лица со ментални нарушувања или зависности, со гарантирање достоинство и автономија.

## **Оперативни реформи**

1. Национален План за Попреченост
  - Елиминација на архитектонски бариери.
  - 24/7 домашни услуги.
  - Ваучери за помош на семејствата.
  - Деполитизирани и дигитализирани лекарски комисии.
2. Интегриран систем за осамени стари лица
  - Редовни домашни посети.
  - Телемедицина и дигитално следење.
  - Поддршка за купување храна, лекови и основни услуги.
3. Заштита на малолетници
  - Целосна реформа на институциите.
  - Посвојувања и згрижувања со транспарентни, дигитални критериуми.
  - Специјална полициска единица за случаи на злоупотреба.
4. Домашно и родово насилиство
  - Центри за итна интервенција 24/7.
  - „Црвен код“ и моментална интервенција на полицијата.
  - Автоматски ограничувачки мерки во најтешките случаи.
  - Бесплатна психолошка поддршка.
5. Зависности
  - Современи терапевтски центри за droги, алкохол и коцкање.
  - Персонализирани програми за рехабилитација.
  - Вклучување на локални заедници и третиот сектор.

---

## **7. ЈАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **7.1 Модернизација на јавната администрација**

#### **Општа цел**

Трансформација на јавната администрација од бавен, политички контролиран и неефикасен апарат во професионален, автономен и резултатно ориентиран систем.

## **Оперативни реформи**

1. Национален План за Модернизација на ЈА
  - Целосна ревизија на организацијата на министерства, агенции и територијални канцеларии.
  - Елиминација на преклопувања.
  - Спојување на непотребни ентитети.
2. Воведување модел „Администрација по Цели“  
Секоја канцеларија има годишни мерливи индикатори:
  - рокови за одговор
  - квалитет на услугата
  - трошок по предмет
  - стапка на грешкаРаководителите одговараат за резултатите.
3. Договори за раководители базирани на перформанси
  - Потврдување и унапредување само врз основа на сертифицирани резултати.
  - Автоматска смена за оние што не ги исполнуваат стандардите.
4. Целосна деполитизација на ЈА
  - Апсолутна забрана за политички именувања во управни улоги.
  - Сите директори се избираат преку национален конкурс.

---

## **7.2 Целосна дигитализација на услугите**

### **Општа цел**

Да се внесе државата во XXI век преку елиминација на хартија, редици, печати, непотребно чекање и произволни бирократски чекори.

### **Оперативни реформи**

1. Единствена Платформа за Дигитална Држава (ЕПДД)
    - Еден портал за граѓани и претпријатија.
    - Сите услуги: матични книги, даноци, лиценци, плаќања, сертификати, здравство, образование, работа.
    - Пристап преку дигитален идентитет.
  2. Дигитално досие на граѓанинот
    - Сите информации, сертификати, податоци и комуникации во единствен архив.
    - Граѓанинот може сам да ги прегледува, презема и споделува документите.
  3. Елиминација на хартија (Paperless State)
    - Во рок од 5 години целосно укинување на хартиената документација.
    - Сите документи дигитално потпишани.
    - Сертифицирани и криптирани дигитални архиви.
  4. Задолжителни електронски плаќања
    - Нема рачни плаќања во јавни канцеларии.
    - Целосна следливост.
  5. Дигитални известувања со правна важност
    - Секоја комуникација има моментална правна важност.
    - Крај на препорачани писма, доцнења и загубени документи.
- 

## **7.3 Намалување на непотребните процедури**

### **Општа цел**

Разретчување на бирократијата, елиминација на расфрлања, скратување „мртво време“ и намалување на политички интерференции.

### **Оперативни реформи**

1. Ревизија и укинување на 50% од процедурите
  - Независна техничка група ги ревидира сите административни процеси.
  - Елиминација на двојни, непотребни или застарени одобренија.
2. Принцип „Once Only“  
Државата не смее да бара документ што веќе го поседува.  
**Норма**  
Секоја побарувана документација што веќе е во посед на администрацијата е незаконска.
3. Дигитален молк-асенс
  - Ако администрацијата не одговори во рок од 30 дена → одобрението автоматски се смета за дадено.
  - Исклучоци само за национална безбедност или судски постапки.
4. Автоматизација на лиценците
  - Лиценците што не се чувствителни се издаваат автоматски од дигиталниот систем.
  - Канцелариите интервенираат само за последователни контроли.
5. Намалување за 30% на нетехничкиот персонал
  - Прераспределба кон дигитални услуги и реален front-office.
  - Без отпуштања: задолжителна преквалификација.

---

## **7.4 Меритократија во конкурсите**

### **Општа цел**

Елиминација на препораки, монтирани испити и политички вработувања.

### **Оперативни реформи**

1. Целосно дигитални и анонимни конкурси
    - Без локални комисии.
    - Компјутериизирани тестови со независен надзор.
    - Автоматска корекција.
  2. Целосна објава на поени
    - Секој поен јавно објавен.
    - Рангирања достапни онлајн.
    - Никаква непрозирност.
  3. Забрана за политички „рециклиажи“
    - Ниту еден поранешен политичар не може да влезе во ЈА 5 години по завршување мандат.
    - Ниту еден роднина до 3. степен на политичар не смее да конкурира во служби што тој ги администрацира.
  4. Годишна сертификација на компетенции
    - Секој вработен мора да положи годишен тест за ажурирање.
    - Кој не го положува → задолжителен курс за преквалификација.
  5. Наградување на заслуги
    - Финансиски бонуси и напредување за оние што ги постигнуваат целите.
    - Никакво автоматско напредување само по основ на стаж.
- 

## **7.5 Безбедност и транспарентност на јавните архиви**

### **Општа цел**

Заштита на јавни и лични податоци, гарантирање следливост и спречување незаконски манипулации или бришења.

### **Оперативни реформи**

1. Национален Дигитален Архив (НДА)
    - Централизирање и криптирање на сите државни документи.
    - Пристап по нивоа на овластување.
    - Следење на секое отворање, измена и увид.
  2. Регистар на измените (задолжителен Audit Log)
    - Ниту една датотека не смее да биде изменета без евидентција.
    - Секоја измена видлива со: автор, датум, час, причина и поврзани документи.
  3. Национални и меѓународни backup-и
    - Редундантни копии во национални дата-центри и во две партнерски држави.
    - Заштита од сајбер напади и природни катастрофи.
  4. Апсолутна забрана за бришење
    - Ниту еден архив не смее да биде избришан: дозволени се само архивирање или легално затемнување во специфични случаи (приватност, судски постапки).
- Норма**
- Неовластено бришење = кривично дело.
5. Напредна сајбер безбедност
    - Национална Агенција за Сајбер Одбрана (АНСО) посветена на заштита на јавната инфраструктура.
    - Задолжителни годишни pen-test-и.
    - Сајбер-безбедносна обука за сите јавни службеници.

## **8. НАЦИОНАЛНА ЕКОНОМИЈА И ТЕРИТОРИЈАЛЕН РАЗВОЈ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **8.1 Државен буџет**

#### **Општа цел**

Создавање транспарентен, одржлив и деполитизиран буџет, што спречува расфрлање, бесмислено задолжување и клиентелистичка употреба на јавните ресурси.

#### **Оперативни реформи**

1. Закон за транспарентен буџет
    - Секоја буџетска ставка е објавена онлајн со детални податоци.
    - Задолжителна документација за секој потрошен евро.
    - Интуитивен приказ на буџетот за граѓаните.
  2. Правило за стабилност: максимален структурен дефицит
    - Годишен максимален лимит за дефицитот.
    - Нов долг само за сертифицирани продуктивни инвестиции.
  3. Ревизија на јавната потрошувачка (Spending Review)
    - Независна комисија за анализа на расфрлање и дупликации.
    - Автоматско кратење на непродуктивните трошоци.
    - Ослободените ресурси се реинвестираат во образование, здравство и инфраструктури.
  4. Национален Инфраструктурен Фонд
    - Посебни фондови, правно заштитени, неупотребливи за други трошоци.
    - Годишна независна ревизија и контрола.
  5. Забрана за општински буџети во минус
    - Општините не смеат да генерираат дефицит.
    - Задолжителни планови за финансиско консолидирање во рок од 12 месеци.
- 

### **8.2 Територијално планирање**

#### **Општа цел**

Изградба на уреден, планиран, одржлив простор, со јасни правила што не можат да се манипулираат од локалната политика.

#### **Оперативни реформи**

1. Национален Територијален План (НТП)
  - Целосна дигитална карта на државата: урбани, рурални, индустриски, земјоделски и заштитени подрачја.
  - Секој зафат мора да биде усогласен со НТП.
2. Забрана за произволни урбанистички измени
  - Општините не смеат да менуваат намена на земјиште за да погодуваат приватни интереси или политички групи.
  - Урбанистичките измени може да се одобрят само преку НТП и независен орган.
3. Национален регистар на земјиште
  - Сите имоти регистрирани дигитално.
  - Јавен увид за граѓаните.
  - Секој пренос на сопственост е целосно следлив.

4. Заштита на земјоделското земјиште
    - Забрана за бетонизација на земјоделските површини.
    - Стимули за модерно земјоделство.
    - Заштита на пејзажот.
  5. Планирање на градовите на иднината
    - Smart cities
    - Зони со ограничен сообраќај (ZTL), интегрирана мобилност
    - Енергетска ефикасност
    - Јавен зелен простор како урбана инфраструктура
- 

## 8.3 Инфраструктури

### Општа цел

Модернизација на државата со трајни, квалитетни инфраструктури, изградени без корупција.

### Оперативни реформи

1. Десетгодишен инфраструктурен план
    - Патишта, автопати, железници, болници, водоводи, дигитални мрежи.
    - Јавен список на приоритетни проекти.
    - Претходно дефинирани рокови и трошоци.
  2. Целосно дигитални и транспарентни јавни набавки
    - Онлајн тендери.
    - Документација достапна за граѓаните.
    - Следливост на сите плаќања.
  3. Строги пенали за доцнења и неквалитетни работи
    - Некоректните компании се исклучуваат од тендери 10 години.
    - Кривична одговорност за раководителите на проектите.
  4. Задолжителна програмирана одршка
    - Секоја инфраструктура мора да има петгодишен план за одржување.
    - Блокирање на фондовите за општини што не ги почитуваат стандардите.
  5. Приоритет за стратешки поврзувања
    - Клучни оски исток–запад и север–југ.
    - Поврзување на изолирани региони.
    - Логистички мрежи за извоз.
- 

## 8.4 Транспорт

### Општа цел

Создавање модерен, интегриран, одржлив и достапен транспортен систем.

### Оперативни реформи

1. Реформа на јавниот превоз
  - Зајакнување на автобускиот и урбаниот превоз.
  - Воведување електрични автобуси.
  - Единствен национален дигитален билетен систем.
2. Реланс на железницата
  - Модернизација на железничката мрежа.
  - Високо ефикасни врски помеѓу главните градови.
  - Инвестиции во станици и услуги.
3. Интерmodalен транспорт
  - Поврзување железница–автобуси–товарен транспорт.
  - Модерни логистички хабови.

4. Одржлива мобилност
    - Урбани велосипедски патеки.
    - Национални системи за car sharing и bike sharing.
    - Стимули за електрични возила.
  5. Безбедност во сообраќајот
    - Камери и сензори за намалување на несреќи.
    - Задолжителна едукација во училиштата.
    - Дигитални возачки дозволи.
- 

## 8.5 Животна средина и енергија

### Општа цел

Гарантирање одржлив, безбеден и конкурентен енергетски модел и заштита на животната средина и природните ресурси.

### Оперативни реформи

1. Енергетски План 2035
    - Зголемување на обновливите извори на енергија до 50%.
    - Развој на фотоволтаици, ветерници, биомаса, хидроенергија.
    - Паметна електроенергетска мрежа.
  2. Енергетска ефикасност на зградите
    - Стимули за реконструкција и термоизолација.
    - Дигитални енергетски сертификати.
  3. Защита на водните ресурси
    - Современи водоводни мрежи без загуби.
    - Мониторинг во реално време на квалитетот на водата.
    - Строги санкции за загадување.
  4. Реформа на управувањето со отпад
    - Национална селективна колекција на отпад.
    - Модерни постројки за рециклирање и компостирање.
    - Крај на нелегалните депонии.
  5. Защита на биодиверзитетот
    - Защитени подрачја со дигитален надзор.
    - Забрана за градба во чувствителни зони.
    - Мониторинг на флора и фауна.
- 

## 8.6 Рамномерен развој меѓу регионите

### Општа цел

Намалување на територијалните нерамнотежи и гарантирање еднакви развојни можности за секој дел од државата.

### Оперативни реформи

1. Фонд за Неразвиени Региони
  - Приоритетни инвестиции во инфраструктура, здравство, училишта и транспорт во заостанати региони.
  - Објективни критериуми: доход, невработеност, услуги.
2. Програма „Градови и Села“
  - Реланс на малите населени места преку стимули за претпријатија и семејства.
  - Реновирање на празни куќи.
  - Основни дигитални услуги.

3. Правичност во основните услуги  
Секоја општина мора да гарантира:
  - основно училиште
  - основна здравствена заштита
  - минимален јавен превоз
  - дигитална инфраструктура
  - Национална комисија за контрола на исполнувањето.
4. Стимули за компании што инвестираат во слаби региони
  - Даночни олеснувања.
  - Субвенции за вработувања.
  - Државни гаранции за инвестициите.
5. Инфраструктурни поврзувања со приоритет
  - Патишта, дигитални мрежи и логистика за изолирани региони.
  - Годишно ажурирање на листата на приоритети.

### 9.1 Развој на руралните подрачја

#### Општа цел

Оживување на руралните подрачја, запирање на напуштањето на териториите и создавање модерна, одржлива и конкурентна земјоделска економија.

#### Оперативни реформи

1. Национален План за Рурален Развој (НПРР)
    - Инвестиции во рурална инфраструктура: патишта, водоводни мрежи, оптичка мрежа.
    - Модернизација на селата.
    - Стимулации за оние што започнуваат продуктивни земјоделски или туристички активности.
  2. Пристап до поволни кредити
    - Посебни фондови за млади земјоделци.
    - Микрокредити гарантирани од државата со намалени каматни стапки.
    - Поедноставени процедури преку дигитална платформа.
  3. Реланс на руралниот туризам
    - Стимулации за агротуризам, историски села, природни патеки.
    - Специфична обука за гостопримство и управување.
  4. Основни услуги во селата
    - Неделни лекарски амбуланти.
    - Гарантиран минимален превоз.
    - Основно училиште, дигитално или со физичко присуство.
- 

### 9.2 Вреднување на земјоделското земјиште

#### Општа цел

Заштита на земјоделското земјиште како стратешки ресурс и зголемување на националната продуктивност.

#### Оперативни реформи

1. Дигитален земјоделски катастар
    - Дигитално мапирање на сите обработени и обработливи земјишта.
    - Јавен и достапен регистар.
  2. Забрана за конверзија на земјоделско земјиште
    - Земјоделските подрачја не можат да се претвораат во градежни зони, освен во исклучителни случаи одлучени на национално ниво.
  3. Стимули за култури со висока додадена вредност
    - Поддршка за стратешки производи: овошје, зеленчук, лозарство, ароматични билки, сточарство.
    - Финансиски бонуси врзани за квалитет и одржливост.
  4. Употреба на напуштените земјишта
    - Необработуваните јавни земјишта се доделуваат преку транспарентни јавни повиди на млади земјоделци, со долгорочни договори.
  5. Земјоделска кооперација
    - Создавање модерни задруги за намалување на трошоците и зголемување на капацитетот за продажба и извоз.
-

## **9.3 Хранбен суверенитет**

### **Општа цел**

Постигнување самодоволност во суштинските производи и намалување на зависноста од увоз.

### **Оперативни реформи**

1. План „Хранбен Суверенитет 2035“
  - Идентификација на националните стратешки производни линии.
  - Инвестиции за постигнување најмалку 70% внатрешно производство во клучните синцири.
2. Национална мрежа на земјоделски пазари
  - Регионални пазари со директна врска производител–потрошувач.
  - Елиминирање на паразитските посредници.
  - Правични и транспарентни цени.
3. Национални магацини за хранбени резерви
  - Стратешки резерви на житарки, млеко во прав и основни производи.
  - Управување со софтвер за автоматска ротација на залихите.
4. Контрола на квалитетот на храната
  - Независна агенција што ги проверува пестицидите, губривата и хигиенските стандарди.
  - Строги санкции за нелегално или фалсификувано производство.
5. Одржливо земјоделство
  - Намалување на употребата на пестициди.
  - Промоција на органско производство и локални („km zero“) производи.
  - Паметно управување со водните ресурси.

---

## **9.4 Водни ресурси**

### **Општа цел**

Обезбедување квалитет, безбедност и ефикасно управување со водата, заштитувајќи го националниот воден суверенитет од расфрлање и манипулации.

### **Оперативни реформи**

1. Дигитално мапирање на водоводните мрежи
  - Секоја цевка, резервоар и постројка дигитално мапирани.
  - Мониторинг на загубите во реално време.
2. Намалување на водните загуби на 10%
  - Петгодишен план за замена на застарените мрежи.
  - Обврска за општините да ги почитуваат минималните стандарди за одржување.
3. Гарантиран квалитет на водата
  - Постојан мониторинг со вградени сензори.
  - Онлајн објавување на ажурирани параметри.
  - Итни санкции за загадување.
4. Защита на изворите и базените
  - Защитени зони околу изворите и езерата.
  - Забрана за населби или ризични индустриски активности.
5. Правична и транспарентна тарифа
  - Цена на водата заснована на реалната потрошувачка.
  - Стимулации за заштеда на вода.
  - Поволни тарифи за семејства со низок приход.

## **9.5 Заштита на животната средина**

### **Општа цел**

Зачувување на животната средина како национално богатство, обезбедување одржливост и намалување на загадувањето.

### **Оперативни реформи**

1. Национален План против Загадување
    - Ригорозни мерки против смог, диви депонии и загадувачки индустриси.
    - Дигитализирани и тримесечни еколошки контроли.
  2. Принцип „Загадувачот-плаќа“
    - Оној што загадува плаќа тројно повеќе од предизвиканата еколошка штета.
    - Граѓанска и кривична одговорност за компании и директори.
  3. Отпад: национален систем за селективно собирање
    - „Паметни“ контејнери, мониторинг на собирањето.
    - Модерни постројки за рециклијажа и компостирање.
    - Исчезнување на нелегалните депонии.
  4. Заштитени природни подрачја
    - Проширување на националните заштитени зони.
    - Набљудување со дронови.
    - Санкции за дивоградби.
  5. Шуми и планински подрачја
    - Национална програма за пошумување.
    - Нелегалната сеча на дрвја казнива со строги казни.
    - Контрола на планинските области со сателитски системи.
-

## **10. МЕЃУНАРОДНИ ОДНОСИ И СУВЕРЕНИТЕТ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **10.1 Независна надворешна политика**

#### **Општа цел**

Враќање на надворешна политика заснована на интересите на државата, а не на странски притисоци, клиентелистички договори или автоматски порамнувања.

#### **Оперативни реформи**

1. Доктрина за Национален Суверенитет
  - Надворешната политика мора да одговара исклучиво на:
    - национална безбедност
    - економски развој
    - заштита на дијаспората
    - внатрешна стабилност
    - Ниту една одлука не смее да биде донесена поради надворешни притисоци или за да се фаворизираат странски центри на моќ.
2. Професионален состав на дипломатскиот корпус
  - Амбасадори и конзули селектирани преку конкурс и реална дипломатска кариера.
  - Крај на политичките именувања.
  - Ограничени мандат и годишна евалуација.
3. Стратегија „Македонија во светот“
  - Присуство на повеќе меѓународни саеми, економски форуми и глобални индустриски мрежи.
  - Цел: привлекување продуктивни инвестиции, а не политички посредници.
4. Забрана за мешање во внатрешните политички процеси
  - Секоја амбасада или странска претставништво што се меша во политичките процеси формално се опоменува.

---

### **10.2 Однос со ЕУ, НАТО, ОН**

#### **Општа цел**

Соработка на меѓународно ниво без губење на политичкиот, идентитетскиот и културниот суверенитет.

#### **Оперативни реформи**

1. Однос со ЕУ: техничка соработка, а не политичка зависност
  - Користење на структурните фондови со целосна транспарентност.
  - Независна позиција во однос на економски, еколошки и енергетски политики.
  - Учество во програми за истражување, обука и безбедност.
2. Однос со НАТО: колективна одбрана, а не подреденост
  - Лојално учество во мировни мисии.
  - Автоматски блок на барања што компромитираат:
    - национален идентитет
    - енергетска безбедност
    - неутралност во конфликти каде Македонија нема директен интерес
3. Однос со ОН: централност на меѓународното право
  - Одбрана на малите држави и правото на самоопределување.
  - Цврста линија против прекршување на човекови права, окупации и колонијализам.

- 
4. Транспарентност на сите меѓународни договори
    - Секој договор мора да биде:
    - објавен во целост
    - дискутиран во парламентот
    - подложен на јавна консултација
- 

### **10.3 Отфрлање на надворешните притисоци**

#### **Општа цел**

Изградба на држава што не трпи притисоци од други држави, економски центри на моќ, странски разузнавачки служби или влијателни групи.

#### **Оперативни реформи**

1. Закон за странски интервенции
    - Строги санкции за организации, НВО, лоби групи или поединци што примаат недекларирали странски средства.
    - Јавен регистар на сите надворешни финансирања.
  2. Комитет за Геополитички Надзор
    - Независен орган што ги следи:
    - притисоците врз медиумите
    - притисоците врз политиката
    - обидите за дестабилизација
    - сомнителните активности на странски тајни служби
  3. Обврска за декларација за политичарите
    - Секој избран претставник мора да пријави:
    - средби со странски дипломати
    - патувања финансирани од други држави
    - односи со странски субјекти
  4. Дигитална одбрана од мешања
    - Заштита на националниот кибер-простор.
    - Забрана институционални сервери да се хостираат во странство.
    - Алгоритми за детекција на кампањи за манипулација.
- 

### **10.4 Геополитичка рамнотежа**

#### **Општа цел**

Позиционирање на Македонија како избалансирана држава, не порамнета по блокови, способна да комуницира со сите, но да не биде подредена на никого.

#### **Оперативни реформи**

1. Политика на мулти-усогласување
  - Избалансирани односи со:
  - ЕУ
  - САД
  - Русија
  - Кина
  - Турција
  - Непорамнети држави
  - Близкиот Исток
  - Без ексклузивна зависност.

2. Економска дипломатија
    - Амбасадите се трансформираат во трговско-индустриски центри.
    - Цел: извоз, инвестиции, технологија.
  3. Стратешка енергетска рамнотежа
    - Диверзификација на партните: гас, електрична енергија, инфраструктура.
    - Без надворешна контрола врз стратешките аквизиции.
  4. Неутралност во глобалните конфликти
    - Учествуваме само ако постои директен национален интерес.
    - Автоматско одбивање на притисоци за позиционирање што не му користат на народот.
- 

## 10.5 Реална регионална соработка

### Општа цел

Изградба на реална соработка со соседните држави без политички уцени или условувања поврзани со идентитетот.

### Оперативни реформи

1. Постојана балканска платформа
    - Отворена соработка со Србија, Албанија, Косово, Грција, Бугарија.
    - Приоритети: економија, транспорт, енергија, безбедност.
  2. Елиминација на трговските бариери
    - Олеснување на царинските процедури.
    - Заеднички стандарди.
    - „Зелени коридори“ за брз транспорт на стоки.
  3. Енергетска соработка
    - Регионални интерконекции.
    - Заеднички проекти за обновлива енергија.
    - Споделување на складишни капацитети.
  4. Заедничка безбедност
    - Размена на информации за прекуграницен криминал.
    - Заедничка борба против дрога, трговии и тероризам.
  5. Отфрлање на историските поделбени наративи
    - Нема идентитетски дебати наметнати од надвор.
    - Фокус на соработка, а не на националистички провокации.
- 

## 10.6 Одбрана на националниот идентитет

### Општа цел

Заштита на културниот, историскиот, јазичниот и уставниот идентитет на државата од надворешни интервенции и внатрешни политики на ерозија.

### Оперативни реформи

1. Закон за заштита на националниот идентитет
  - Јазикот, културата, традициите и симболите се признаваат како „ненегодливи“ добра.
  - Забрана за уставни измени под странски притисок.
2. Национален Институт за Македонска Култура
  - Независно историско истражување.
  - Научна документација за потеклото и континуитетот.
  - Меѓународни преводи.

3. Одбрана на македонскиот јазик
    - Глобална промоција преку културни институти.
    - Задолжителна употреба во институциите.
    - Засилени образовни програми.
  4. Меѓународна културна промоција
    - Фестивали, филм, книги, музеи, музика.
    - Финансиирани меѓународни културни проекти.
  5. Заштита на историското сеќавање
    - Заштита на историските архиви.
    - Враќање на изгубени материјали и документи.
    - Целосна дигитализација.
-

## **11. ДИЈАСПОРА И ВРАЌАЊЕ НА ТАЛЕНТИТЕ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **11.1 Гласање во амбасади и онлајн**

#### **Општа цел**

Враќање на реалното право на глас на дијаспората, на едноставен, следлив и неманипулирачки начин.

#### **Оперативни реформи**

1. Закон за Гласање на Дијаспората
    - Воведување физичко гласање во:
      - амбасади
      - конзулати
      - акредитирани гласачки центри во секој голем европски и светски град
  2. Сертифицирано електронско гласање
    - Дигитален систем проверен од независни меѓународни субјекти.
    - Пристап преку безбеден дигитален идентитет.
    - Автоматска регистрација на избирачот.
  3. Единствен изборен регистар на дијаспората
    - Централизиран, транспарентен, ажуриран и безбеден базен на податоци.
    - Годишна верификација на избирачите.
  4. Меѓународен надзор
    - Независни набљудувачи во секое избирачко место во странство.
    - Надворешни ревизии на електронскиот систем на секои две години.
  5. Нуута партиска интерференција
    - Апсолутна забрана за организирани кампањи во рамки на амбасадите.
    - Ниту еден државен службеник не смее да врши политичка пропаганда.
- 

### **11.2 Парламентарно претставување на дијаспората**

#### **Општа цел**

Интегрирање на дијаспората како конститутивен дел на државата, со вистински политички претставници.

#### **Оперативни реформи**

1. Три изборни единици на дијаспората
  - Западна Европа
  - Источна Европа и Русија
  - Америка / Австралија / Блискиот Исток
2. Гарантиран минимален број пратеници од дијаспората
  - Фиксна квота во Парламентот, независно од бројот на гласачи.
  - Пратениците од дијаспората не можат да бидат избрани од внатрешните партиски листи.
3. Етички кодекс за пратениците од дијаспората
  - Тримесечно јавно известување за активностите.
  - Обврска за предлагање мерки и закони во интерес на дијаспората.
  - Забрана за извршни функции што би создале конфликт на интереси.
4. Парламентарни канцеларии на дијаспората
  - Отворање физички канцеларии во Италија, Германија, Швајцарија, Австрија, САД.
  - Посветен персонал, платен од државата.

5. Периодични консултации
    - Секој пратеник мора да одржува годишни јавни собири во државите каде што живее дијаспората.
- 

### **11.3 Стимули за враќање**

#### **Општа цел**

Враќањето на талентите да стане рационален, одржлив и економски исплатлив избор.

#### **Оперативни реформи**

1. Програма „Враќање на Талентите“
    - Државен договор од 3 години со гарантирана плата.
    - Можност за вработување во универзитети, компании, јавна администрација, здравство, истражување.
  2. Даночни стимули до 5 години
    - Нулта данок за првите две години.
    - Постепено зголемување до петтата година.
  3. Поволни станови
    - Приоритетен пристап до реновирани јавни станови.
    - Поволни хипотеки гарантирани од државата.
  4. Итно признавање на странските дипломи
    - Максимален рок: 30 дена.
    - Специјални комисии за регулирани професии.
  5. Ваучери за враќање на семејствата
    - Финансиска поддршка за оние што се враќаат со деца.
    - Приоритетен пристап до образование, здравство и услуги.
- 

### **11.4 Инвестиции на дијаспората**

#### **Општа цел**

Трансформирање на капиталот од дијаспората во стратешка алка на државата, а не само во парични дознаки без повратна вредност.

#### **Оперативни реформи**

1. Суверен Фонд на Дијаспората
  - Јавно-приватен фонд за стратешки инвестиции.
  - Управување целосно независно од партиите.
  - Приноси гарантирани со национални аквизиции.
2. Специјални Економски Зони на Дијаспората
  - Подрачја наменети за инвестиции од странство.
  - Даночни и административни олеснувања.
  - Максимален рок за одобренија: 15 дена.
3. Единствен Шалтер за Инвеститори од Дијаспората
  - Дигитална платформа за:
  - постапки
  - дозволи
  - лиценци
  - правна поддршка
  - Обучен, повеќејазичен персонал.
4. Меѓународна консултантска мрежа
  - Професионалци од дијаспората достапни како консултанти за компании во

Македонија.

- Надомест гарантиран од јавен фонд.
  - 5. Државни гаранции за стартапи на дијаспората
    - Покритие на ризикот до 70%.
    - Стимулации за иновативни и технолошки стартапи.
- 

## 11.5 Економски и политички мост Македонија–свет

### Општа цел

Да се претвори дијаспората во паралелен дипломатски систем, мултиликатор на влијание и проширена платформа на Македонија.

### Оперативни реформи

1. Економски Совети на Дијаспората
  - Постојани маси меѓу македонски компании и компании од земјите-домаќини.
  - Поддршка за македонскиот извоз.
  - Индустриска соработка.
2. Економски амбасади
  - Амбасадите стануваат центри за економска промоција.
  - Персонал обучен за меѓународна трговија, индустрија, агротех, туризам.
3. Мрежа на македонски заедници во светот
  - Координација меѓу здруженија, културни центри и професионални групи.
  - Уединување на постојните мрежи.
4. Програма „Глобална Македонија“
  - Годишни конференции со претприемачи и професионалци од дијаспората.
  - Меѓународни повици и партнерства.
5. Меѓународна заштита на дијаспората
  - Правна помош преку амбасадите.
  - Поддршка во случаи на дискриминација или прекршување на права.
  - Директни канали со Министерството за Надворешни Работи.

## **12. МЕДИУМИ, КОМУНИКАЦИЈА И СЛОБОДА НА ИНФОРМАЦИЈА – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **12.1 Независност на медиумите**

#### **Општа цел**

Создавање медиумски систем кој е слободен, не е контролиран од партиите, не е манипулиран од олигарси и не може да се користи како инструмент за надворешен притисок.

#### **Оперативни реформи**

1. Независна Агенција за Медиуми (НАМ)
    - Автономно тело, не именувано од партиите, туку избрано преку меѓународен конкурс.
    - Овластувања: инспекција, регулација, санкционирање, суспендирање на лиценци.
  2. Укинување на политичките именувања во јавните медиуми
    - Ниту една партија не смее да именува раководители на јавни ТВ, радио или новински агенции.
    - Директори избрани преку јавен конкурс, врз основа на мерит и биографија.
  3. Деполитизирано јавно финансирање
    - Јавните фондови за медиумите се доделуваат преку алгоритам заснован на:
      - квалитет на содржините
      - плурализам
      - почитување на етички кодекси
      - уредничка независност
      - Крај на директното финансирање контролирано од владата.
  4. Елиминација на скриената уредничка контрола
    - Забрана јавни функционери да контактираат новинари, редакции или директори за да влијаат врз прилози или емисии.
    - Секој институционален контакт мора да биде евидентиран.
  5. Правна заштита на новинарите
    - Правни „штитови“ против заплашувања, закани и притисоци.
    - Забрзана постапка за пријава злоупотреби од политичари или економски моќници.
- 

### **12.2 Крај на партиската пропаганда**

#### **Општа цел**

Да се стави крај на пропагандниот систем што владееше три децении и да им се врати на граѓаните информација која не е изобличена.

#### **Оперативни реформи**

1. Забрана за користење јавни медиуми за политичка пропаганда
  - Ниту еден политичар не смее да користи јавни ТВ, радио или весници за изборни привилегии.
  - Строги правила за медиумска рамнотежа (*par condicio*).
2. Санкции за „изобличена информација“
  - Казни за медиуми што шират лажни информации по политичка нарачка.
  - Казните се пропорционални на прометот.
  - Можно привремено суспендирање на еmitувањето.
3. Транспарентност на институционалните кампањи
  - Секоја кампања финансирана од државата мора:

- да биде јавно објавена
  - да има јавно достапен буџет
  - да има јасно наведена цел
  - да биде забранета во шесте месеци пред избори
4. Укинување на „скриена политичка реклами“
    - Обврска медиумите јасно да означуваат спонзорирани политички содржини.
    - Апсолутна забрана за прикриени вметнувања.
  5. Национален регистар на медиумски лобија
    - Секој што врши притисок врз медиум мора да се регистрира.
    - Обврска за пријава на финансирања, цели и односи.
- 

### **12.3 Транспарентност на сопственоста на медиумите**

#### **Општа цел**

Елиминација на скриената контрола на медиумите од олигарси, политичари, странски групи и економски центри на моќ.

#### **Оперативни реформи**

1. Јавен регистар на сопствениците на медиуми
    - Секој медиум мора да пријави:
      - реални сопственици (beneficial owners)
      - финансиери
      - вкрстени сопственички учества
      - евентуални политички афилијации.
  2. Забрана за недекларирана странска сопственост
    - Ниту еден странски субјект не смее да поседува медиум без одобрение од НАМ.
    - Обврска за целосна декларација на капитал од странство.
  3. Ограничување на концентрација
    - Ниту една група не смее да контролира повеќе од 30% од медиумскиот пазар.
    - Можност за присилно раздвојување во случај на монопол.
  4. Забрана за вкрстена сопственост за политичари
    - Ниту еден политичар, партички функционер или роднина до трет степен не смее да поседува удел во медиуми.
  5. Годишни обврзни финансиски ревизии
    - Контрола на финансиските извештаи на медиумите.
    - Проверка на фондови, финансирања и парични текови.
- 

### **12.4 Право на граѓаните на вистината информација**

#### **Општа цел**

Информацијата да стане основно право гарантирано од државата, а не производ манипулиран од моќта.

#### **Оперативни реформи**

1. Повелба за Правата на Граѓанинот на Информација  
Секој граѓанин има право на:
  - проверливи информации
  - слободен пристап до јавни податоци
  - целосна транспарентност во одлучувачките процеси
  - заштита од институционални лажни вести
  - медиуми кои не се манипулирани од влади или странски интереси.

2. Универзален пристап до јавни податоци
    - Сите државни податоци да бидат достапни на open data платформа.
    - Исклучоци само за национална безбедност.
  3. Образование за медиумска писменост во училиштата
    - Критичка анализа на медиуми.
    - Одговорна употреба на социјални мрежи.
    - Техники за препознавање манипулации.
  4. Омбудсман за Информации
    - Независно тело што ги штити граѓаните од медиумски злоупотреби.
    - Може да нареди исправка во рок од 48 часа.
  5. Защита од кампањи на дезинформација
    - Континуиран мониторинг на медиуми и социјални мрежи.
    - Алгоритми за откривање координирани кампањи.
    - Итно блокирање на вештачки мрежи финансиирани од партии или странски актери.
-

## **13. ИНОВАЦИЈА, ТЕХНОЛОГИЈА И ДИГИТАЛНО – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **13.1 Дигитална транзиција на државата**

#### **Општа цел**

Да се донесе државата целосно во 21. век со интегрирани, ефикасни, безбедни и целосно трагирани дигитални услуги.

#### **Оперативни реформи**

1. Единствена Национална Дигитална Платформа (ЕНДП)
    - Сите јавни услуги обединети во единствен систем: матична евиденција, здравство, образование, даноци, лиценци, плаќања, вработување, компании.
    - Пристап преку дигитален идентитет со двофакторска автентикација.
  2. Укинување на хартија во рок од 5 години
    - Сите документи, дозволи и уверенија се издаваат дигитално.
    - Сертифицирани дигитални архиви, со логови на сите измени и целосна трагираност.
    - Крај на печати, хартиени писма, редици и непотребни шалтери.
  3. Обврзувачки дигитален потпис
    - Сите државни документи се потпишуваат дигитално.
    - Веднаш правно важечки.
    - Драстично намалување на бирократијата.
  4. Единствена национална матична евиденција
    - Единствена база за: живеалиште, брачен статус, недвижности, дозволи.
    - Забрана државата да бара од граѓанинот податоци што веќе ги поседува.
  5. Пристап во реално време до статус на постапки
    - Секој граѓанин онлајн гледа:
    - статус на барањето
    - рокови за одговор
    - одговорен службеник.
- 

### **13.2 Сајбер безбедност**

#### **Општа цел**

Заштита на државата од сајбер напади, саботажи, манипулации на податоци и странски интерференции.

#### **Оперативни реформи**

1. Национална Агенција за Сајбер Одбрана (НАСО)
  - Независна структура што ги штити:
  - државните бази на податоци
  - критичната инфраструктура
  - системите за електронско гласање
  - енергетските, водните и транспортните мрежи
  - Инспекциски овластувања и итни интервенции.
2. Институционални сервери само на национална територија
  - Апсолутна забрана за складирање јавни податоци на странски сервери.
  - Национални дата-центри, редундантни и заштитени.
3. Годишни обврзни пен-тестови
  - Тестови на ранливост за сите јавни системи.
  - Јавен извештај за утврдените слабости.

- 
4. Безбедност на општинските мрежи
    - Обврзни аудити за секоја општина.
    - Минимални стандарди за енкрипција и firewalls.
  5. Обука за сајбер безбедност за јавни службеници
    - Секој службеник мора годишно да положи тест за сајбер безбедност.
    - Неуспех → задолжителна повторна обука.
- 

### 13.3 Стартапи

#### Општа цел

Создавање иновативен екосистем кој е атрактивен, меритократски и ориентиран кон меѓународни пазари.

#### Оперативни реформи

1. Национален Стартап Фонд
    - Финансирање без камата за иновативни проекти.
    - Приоритет за секторите:
      - вештачка интелигенција
      - енергија
      - биотехнологија
      - роботика
      - агротех
      - софтвер.
  2. Стартап Зони
    - Урбани подрачја со:
      - намалени киријални трошоци
      - оптичка мрежа со висок проток
      - јавни co-working простори
      - бесплатна правна и административна поддршка.
  3. Нула бирократија
    - Отворање стартап за 24 часа.
    - Единствена платформа за сите дозволи.
  4. Даночни стимули
    - Нула данок во првите две години.
    - Постепено зголемување до петтата година.
  5. Партнерства меѓу стартапи и универзитети
    - Пристап до универзитетски лаборатории.
    - Инкубациски програми со ментори од дијаспората.
- 

### 13.4 Вештачка интелигенција и автоматизација

#### Општа цел

Користење на вештачката интелигенција како алатка за ефикасност, транспарентност и конкурентност, без создавање зависност од big tech или надворешни центри на моќ.

#### Оперативни реформи

1. Национална Стратегија за ВИ 2030
  - Насоки за користење на ВИ во:
    - здравство
    - безбедност
    - земјоделство
    - јавна администрација

- индустрија
  - транспорт.
2. Транспарентна јавна ВИ
    - Секој алгоритам што го користи државата мора да биде:
    - ревидлив
    - сертифициран
    - јавно документиран
    - Забрана за „црни кутии“ во чувствителни сектори.
  3. Автоматизација на јавните услуги
    - Автоматизација на рутински административни процеси.
    - Намалување од најмалку 30% на рачни активности.
  4. Јавни лаборатории за ВИ
    - Национални центри со локални истражувачи и експерти од дијаспората.
    - Проекти за применета ВИ во безбедност, здравство, транспорт, земјоделство.
  5. Етика на ВИ
    - Јасни правила за приватност, транспарентност и безбедност на податоците.
    - Забрана за користење ВИ за политичка контрола или пропаганда.
- 

### **13.5 Меѓународна конкурентност**

#### **Општа цел**

Да се позиционира Македонија како технолошки центар на Балканот, атрактивен за инвеститори, истражувачи и странски компании.

#### **Оперативни реформи**

1. Национален бренд „Tech Macedonia“
    - Меѓународна кампања за привлекување high-tech компании.
    - Промоција на главните глобални настани.
  2. Технолошки Економски Зони (ТЕЗ)
    - Специјализирани подрачја со:
    - лаборатории
    - co-working простори
    - инкубатори
    - високотехнолошка инфраструктура
    - Приоритет за странски компании што инвестираат во истражување.
  3. Талентите од дијаспората како стратешки ресурс
    - Мапирање на македонските професионалци во светот.
    - Привремени договори за ангажман во стратешки сектори.
  4. Соработка со глобални иновацијски центри
    - Договори со: Silicon Valley, Израел, Јужна Кореја, Јапонија, Германија.
    - Програми за размена и истражување со посебни фондови.
  5. Канцеларии за иновации во амбасадите
    - Амбасадите стануваат центри за технолошко „scouting“.
    - Прибирање можности, партнериства и инвестиции.
-

## **14. ЖИВОТНА СРЕДИНА И ОДРЖЛИВОСТ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **14.1 Квалитет на воздухот**

#### **Општа цел**

Драстично намалување на атмосферското загадување, особено во урбантите подрачја како Скопје, Тетово и Битола, каде нивото на PM10 и PM2.5 е меѓу највисоките во Европа.

#### **Оперативни реформи**

1. Национален План против СМОГ (PNAS)
  - Строги лимити за индустриски емисии.
  - Мониторинг во реално време преку „паметни“ сензори.
  - Јавно објавување на податоците секој час.
2. Контрола на индустриските емисии
  - Обврзни, независни еколошки инспекции на секои три месеци.
  - Високи казни и веднаш затворање за постројки што ги надминуваат лимитите.
3. Чисто домашно греене
  - Стимули за замена на печки на дрва со поефикасни системи (тополни пумпи, сертифициран пелет, гас, струја).
  - Државен фонд за семејства со низок приход.
4. Зони со ограничени емисии (ЗОЕ) во градовите
  - Ограничивање на сообраќај во густо населени подрачја.
  - Зајакнување на електричниот јавен превоз.
5. Платформа „Чист Воздух“
  - Секој граѓанин може да пријави диви палења, нелегални согорувања и индустриски испусти.

---

### **14.2 Отпад**

#### **Општа цел**

Создавање модерен национален систем за управување со отпадот, елиминација на диви депонии и зголемување на рециклирањето и компостирањето.

#### **Оперативни реформи**

1. Национален Систем за Отпад (НСО)
  - Интегрирано управување: собирање, селекција, рециклажа, компостирање и депонирање.
  - Единствени стандарди за сите општини.
2. Национален попис на диви депонии
  - Секоја дивја депонија мапирана и класифицирана.
  - План за санација во следните 24 месеци.
3. Паметни контејнери од нова генерација
  - Сензори за следење на исполнетоста.
  - Дигитална комуникација со службите за собирање.
4. Регионални центри за рециклажа
  - Модерни постројки за пластика, хартија, стакло, метали.
  - Финансирали со државни фондови и приватни инвестиции.
5. Реформа на тарифата за отпад
  - Такси базирани на реална количина.
  - Награди за „примерни“ граѓани.

---

## **14.3 Обновлива енергија**

### **Општа цел**

Зголемување на уделот на обновливи извори, намалување на енергетската зависност и заштита на националната енергетска безбедност.

### **Оперативни реформи**

1. План „Енергија 2035“
  - Минимум 50% обновлива енергија до 2035 година.
  - Фотоволтаиците како примарна технологија.
  - Поддршка за ветерни и биомасни проекти каде што се одржливи.
2. Стимулации за домашни фотоволтаични системи
  - Бонус до 40% од трошокот.
  - Поедноставени процедури за одобрение (максимум 7 дена).
3. Енергетски заедници
  - Групи граѓани и компании што произведуваат и споделуваат енергија.
  - Приоритетен пристап до јавни фондови.
4. Паметна електрична мрежа (Smart Grid)
  - Инвестиции за трансформација на мрежата во интелигентен систем:
  - мониторинг на потрошувачката
  - автоматско балансирање
  - намалување на загубите.
5. Забрана за приватизација на стратешки енергетски аквизиции
  - Електрани, мрежи, брани и критична инфраструктура остануваат 100% јавни.

---

## **14.4 Заштита на територијата**

### **Општа цел**

Заштита на територијата, пејзажот и заштитените подрачја, и спречување градежни злоупотреби и еколошки катастрофи.

### **Оперативни реформи**

1. Национален План за Територија (усогласен со Столб 8)
  - Единствена карта за земјоделски, индустриски, урбани и заштитени зони.
  - Јасни правила против неконтролирана бетонизација.
2. Забрана за градба во чувствителни подрачја
  - Планински зони
  - Шуми
  - Природни паркови
  - Подрачја со висок хидрогеолшки ризик
3. Дигитални контроли на градежни злоупотреби
  - Дронови и сателитски снимки на секои три месеци.
  - Автоматска идентификација на дивоградби.
4. Драстични санкции
  - Рушење во рок од 60 дена.
  - Тројно зголемени казни.
  - Кривична одговорност за општински раководители кои се соучесници.
5. Заштита на реките и езерата
  - Забрана за индустриски испусти.
  - Континуиран мониторинг со сензори.
  - Санитација на најзагадените водотеци.

---

## **14.5 Климатска адаптација**

### **Општа цел**

Подготвка на државата за последиците од климатските промени: екстремни горештини, поплави, пожари, суши.

### **Оперативни реформи**

1. Национален систем за превенција од катастрофи
    - Дигитални метео-аларми.
    - Координирани интервенции во реално време меѓу цивилна заштита, општини и полиција.
  2. Хидроголошка заштита
    - Зајакнување на насипи, корита и канали.
    - Карта на подрачја со ризик од поплави.
    - Годишно ажуриран превентивен план.
  3. Програма против пожари
    - Дронови за мониторинг на шумите.
    - Специјални единици за брза интервенција.
    - Лесна авијација за планински подрачја.
  4. Урбани планови за ладење
    - Масовно засадување дрвја во градовите.
    - Зелени кровови на јавни згради.
    - Вештачки сенчести површини во урбантите центри.
  5. Управување со сушата
    - Обврзни мерки за штедење вода.
    - Повторна употреба на сива вода во јавни згради.
    - Вештачки акумулации во најсувите региони.
-

## **15. МЛАДИ И СПОРТ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **15.1 Младински политики**

#### **Општа цел**

Да им се обезбедат на младите конкретни алатки за да ја изградат својата иднина во државата, без да бидат принудени да емигрираат.

#### **Оперативни реформи**

1. Министерство за Младински Политики
    - Автономна и целосно деполитизирана структура.
    - Надлежности за: образование, спорт, младинско претприемништво, социјални иновации.
  2. Програма „Млади Напред“
    - Финансиска и логистичка поддршка за:
    - започнување активности
    - стручна обука
    - пракси во компании
    - меѓународна мобилност.
  3. Национален Младински Совет
    - Постојана платформа со претставници од 16 до 30 години.
    - Директни предлози до Парламентот.
  4. Фонд „Млади Иноватори“
    - Годишни фондови за социјални, културни и технолошки проекти.
    - Пристап преку транспарентни јавни повици.
  5. Територијални младински центри
    - Јавни простори со: co-working, училиници, дигитални лаборатории, психолошка поддршка, советувалишта за ориентација.
- 

### **15.2 Граѓанско и претприемничко образование**

#### **Општа цел**

Создавање генерација што е одговорна, независна, способна да мисли, гради и развива држава.

#### **Оперативни реформи**

1. Обврзувачко граѓанско образование
  - Воведено од основно училиште (високи одделенија).
  - Програми за:
  - функционирање на државата
  - демократија
  - лична одговорност
  - јавна етика
  - активна партиципација.
2. Економско и претприемничко образование
  - Воведено од 14-годишна возраст.
  - Практични модули за:
  - управување со пари
  - микробизниси
  - стартапи

- project management
  - маркетинг
  - дигитални алатки.
3. Симулирани младински компании
    - Обврзни проекти во средните училишта:
    - развој на идеја
    - изградба на бизнис план
    - јавна презентација
    - симулирано финансиско управување.
  4. Партнерство школа–компанија
    - Директно поврзување меѓу образовни институции и локални компании.
    - Квалитетни практични обуки.
  5. Национален фестивал „Млади што Градат“
    - Годишна награда за проекти со социјално, економско или научно влијание.
- 

### **15.3 Спортски простори**

#### **Општа цел**

Да се обезбеди пристап до спорт за сите млади како средство за здравје, воспитување, превенција и дисциплина.

#### **Оперативни реформи**

1. Национален План за Спортски Објекти
    - Изградба или реконструкција на:
    - училишни сали
    - општински спортски центри
    - повеќенаменски игралишта
    - Национални минимални стандарди.
  2. Бесплатен спорт до 18 години
    - Бесплатен (или симболично платен) пристап до:
    - фудбал
    - кошарка
    - одбојка
    - атлетика
    - боречки вештини
    - пливање
    - Финансирано со јавни фондови и етички спонзори.
  3. Програма „Спорт во училиштата“
    - Дополнителни часови физичка активност.
    - Основна атлетска подготвока.
    - Сертифицирани тренери за главните спортови.
  4. Поддршка за младински професионален спорт
    - Стипендии за спортски таленти.
    - Програми за усогласување школа–спортска кариера.
  5. Инклузивен спорт
    - Прилагоден спорт за млади со попреченост.
    - Пристапни спортски центри.
    - Специјализирана обука за тренери.
- 

### **15.4 Инклузија и социјална мобилност**

#### **Општа цел**

Да се гарантираат еднакви можности за сите млади, независно од местото на раѓање, економската состојба на семејството или етничката припадност.

## Оперативни реформи

1. Програма „Можности за Сите“
    - Насочена поддршка за млади од ранливи и заостанати подрачја.
    - Приоритетен пристап до обуки, спорт и стипендии.
  2. Национални стипендии
    - Бесплатни универзитети за заслужни студенти со низок приход.
    - Стипендии за студии во странство, со обврска за враќање.
  3. Јавни младински станови
    - Студентски домови и станови со контролирани цени.
    - Приоритет за студенти и млади работници во првите години.
  4. Превенција на младински проблеми
    - Психологи, педагози и медијатори во училиштата и младинските центри.
    - Програми против насиљство, булинг и зависности.
  5. Територијална мобилност
    - Олеснат транспорт за студенти и млади работници.
    - Подобрени дигитални и логистички врски меѓу регионите.
-

## **16. ПРАВА И ГРАЃАНСКИ СЛОБОДИ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **16.1 Основни права**

#### **Општа цел**

Основните права да станат неповредливи, заштитени со јасни, применливи норми и заштитени од секоја злоупотреба на политичка, економска или институционална моќ.

#### **Оперативни реформи**

1. Повелба за Основните Права на Граѓанинот
    - Јасен и обврзувачки каталог на основни права:
      - живот
      - здравје
      - достоинство
      - приватност
      - сопственост
      - правично судење
      - лична слобода
      - Секоја повреда од страна на државата станува кривично дело.
  2. Суд за Граѓански Слободи
    - Независен орган со овластување да блокира јавни одлуки што ги кршат основните права.
    - Забрзана постапка, одлука во рок од 72 часа.
  3. Право на пристап до основни услуги
    - Здравство, образование, безбедност, минимален транспорт и дигитални услуги мора да се гарантираат насекаде.
    - Државата има обврска, а не опција, да ги обезбеди.
  4. Защита на дигиталната приватност
    - Забрана за користење лични податоци за скриени политички или економски цели.
    - Безбедно складирање и трагирано евидентирање на секој пристап.
  5. Забрана за институционална дискриминација
    - Забрана за различен третман на граѓани по основ на потекло, ставови, вера или социјален статус.
- 

### **16.2 Еднаквост во третманот**

#### **Општа цел**

Гарантирање еднакви услови за сите граѓани, елиминирање етнички, политички, верски или економски привилегии.

#### **Оперативни реформи**

1. Национална Канцеларија за Еднаквост
  - Независна.
  - Прима претставки, врши мониторинг на јавните служби, спроведува проверки.
  - Санкциски овластувања против институции и службеници.
2. Еднаквост во пристапот до јавната администрација
  - Целосно анонимни и дигитални конкурси.
  - Нема предност по регионална, етничка или групна припадност.

3. Еднаквост во територијалните услуги
    - Училишта, болници, минимален транспорт – гарантирани во секоја општина, без дискриминација.
  4. Антидискриминациски кодекс за компании
    - Обврзувачки стандарди за компании со над 20 вработени.
    - Санкции за дискриминаторско однесување.
  5. Еднаквост во судскиот систем
    - Апсолутна забрана за судски процеси под влијание на етничка, политичка или верска припадност.
    - Автоматска ревизија на сомнителни случаи.
- 

### **16.3 Секуларна држава**

#### **Општа цел**

Афирмација на држава која е неутрална по прашања на религија, со почит кон сите вери, но подредена на ниту една.

#### **Оперативни реформи**

1. Принцип на религиска неутралност
    - Ниту една религија не смее да влијае врз институции, закони или јавни одлуки.
    - Ниту еден верски лидер не смее да интервенира во политички процеси.
  2. Транспарентност на односите држава–верски заедници
    - Секој договор регистриран и јавно објавен.
    - Забрана за скриени финансирања.
  3. Без конфесионални привилегии
    - Сите религии се третираат еднакво:
    - даноци
    - дозволи
    - простори
    - права.
  4. Образование за секуларност
    - Образовни програми во училиштата.
    - Курсеви за јавни службеници.
  5. Защита на верските објекти
    - Државно гарантирани стандарди за безбедност.
    - Апсолутна забрана за вандализам или дискриминација.
- 

### **16.4 Защита на малцинствата**

#### **Општа цел**

Гарантирање еднакви права, заштита и пристап до државата за сите малцинства, без создавање паралелни или привилегирани системи.

#### **Оперативни реформи**

1. Рамковен закон за малцинствата
  - Јасна дефиниција на јазични, културни, етнички и верски малцинства.
  - Гарантирани права: јазик, култура, безбедност, претставеност.
2. Канцеларија за интеркултурна медијација
  - Во секоја општина со мешано население.
  - Поддршка во социјални и институционални односи.
3. Образование за различност
  - Учебни програми за превенција од предрасуди, етничка омраза и дискриминација.

- 
4. Построго казни за дела од омраза
    - Засилени казни за насилиство или дискриминација по идентитетска основа.
  5. Защита на традициите
    - Слобода за одржување јазик, култура и обичаи во рамки на националните закони.
- 

## 16.5 Верска слобода

### Општа цел

Гарантирање слобода на вера, богослужба и верска организација за сите граѓани, без интерференции и без привилегии.

### Оперативни реформи

1. Признавање на верските заедници
    - Транспарентна и едноставна регистрација, врз основа на објективни критериуми.
    - Никакво политичко мешање во процесот на регистрација.
  2. Апсолутна слобода на богослужба
    - Секој граѓанин има право да се моли, да гради верски објекти (според урбанистички норми) и да организира верски активности.
  3. Защита на верските заедници
    - Безбедност за цамии, цркви, синагоги и религиски центри.
    - Антивандализам и антиинтолерантни планови.
  4. Забрана за политичка злоупотреба
    - Религијата и партиите мора да останат одвоени.
    - Строги казни за користење вера за изборни цели.
  5. Економска транспарентност
    - Секоја верска заедница објавува годишни финансиски извештаи.
    - Забрана за недеклариирани странски финансирања.
- 

## 16.6 Слобода на изразување

### Општа цел

Гарантиране реална демократија, во која граѓаните можат да зборуваат, критикуваат, протестираат и пријавуваат без страв.

### Оперативни реформи

1. Право на критика
  - Ниту еден граѓанин не смее да биде гонет за критика на политичари, институции или економски центри на моќ.
  - Казни за оние што заплашуваат или се закануваат на лица кои изразуваат мислења.
2. Транспарентност на јавните пријави
  - Лица што пријавуваат криминал, злоупотреби или корупција се заштитени преку национален whistleblower систем.
3. Право на мирен протест
  - Ниту една политичка одлука не смее да блокира мирни демонстрации.
  - Полицијата е должна да обезбеди безбедност, а не заплашување.
4. Дигитална слобода
  - Забрана за политичка цензура на интернет.
  - Забрана за гаснење профили, страници или содржини по политичка наредба.
  - Защита на личните податоци.
5. Забрана за политички надзор
  - Државата не смее да ги надгледува граѓаните поради политички, верски или социјални ставови.
  - Секој вид надзор бара судска дозвола.

## **17. РЕФОРМА НА ДРЖАВАТА И УСТАВОТ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **17.1 Структурна ревизија на власта**

#### **Општа цел**

Ребалансирање на државните власти, зајакнување на реалната поделба меѓу извршна, законодавна и судска власт, и спречување на скриена политичка контрола.

#### **Оперативни реформи**

1. Нова архитектура на државната власт
  - Потполна поделба меѓу извршна, законодавна и судска власт.
  - Номинации, контроли и механизми за одговорност редизајнирани според критериуми на независност.
2. Навистина суверен парламент
  - Крај на „вештачки мнозинства“ создадени преку притисоци, уцени или купување пратеници.
  - Секој пратеник гласа според совеста и народниот мандат, а не по наредба од партијата.
3. Влада со ограничени и прецизни овластувања
  - Елиминација на непотребни дискрециони овластувања.
  - Секој акт на владата мора да биде трагиран и јавно објавен.
4. Независно судство
  - Висок Судски Совет составен само од судии и независни експерти.
  - Крај на политичките именувања во правосудството.
5. Автономни државни агенции
  - Антикорупција, медиуми, пазар, енергија, сајбер безбедност, конкуренција → целосно независни органи.

---

### **17.2 Мандатни ограничувања**

#### **Општа цел**

Спречување создавање на трајни политички касти, намалување на корупцијата и зголемување на демократската сменливост.

#### **Оперативни реформи**

1. Ограничивање на два мандати за секоја изборна функција
  - Парламент: максимум 2 мандати.
  - Градоначалници: максимум 2 мандати.
  - Претседател на Републиката: максимум 2 мандати.
  - Министри: максимум 2 мандати, дури и ако не се последователни.
2. Забрана за доживотни функции
  - Ниту еден политичар не смее да остане 20–30 години на власт.
  - Норми што спречуваат фиктивни ротации и лажни рециклирања.
3. Обврзителен „cooling-off“ период
  - После два мандати, забрана од 5 години за државни функции или членство во управни одбори на јавни тела.
4. Ротација на јавните раководители
  - Ограничен мандат и за техничките раководни позиции.
  - Намалување на „феудализацијата“ на министерства, институции и агенции.

5. Забрана за кумулација на функции
    - Ниту еден политичар или раководител не смее истовремено да врши повеќе јавни функции.
- 

### **17.3 Инструменти за учествовна демократија**

#### **Општа цел**

Да им се овозможи на граѓаните да интервенираат во клучните државни одлуки преку реални, функционални и неманипулирачки инструменти.

#### **Оперативни реформи**

1. Обврзни јавни консултации
    - Секој закон од национално значење мора да биде предмет на јавна консултација од најмалку 60 дена.
    - Мислењата и забелешките се објавуваат онлајн.
  2. Граѓански делиберативни асамблеи
    - Групи граѓани избрани по случаен избор (ирски модел) за анализа на специфични теми.
    - Предлозите стануваат обврзувачки ако се изгласани со мнозинство во асамблејата.
  3. Учество во буџетот на општините
    - Дел од општинскиот буџет се одлучува директно од граѓаните.
    - Дигитално гласање за избор на проекти и приоритети.
  4. Олеснета народна законодавна иницијатива
    - Намалување за 70% на потребниот број потписи.
    - Признавање на дигитални потписи.
    - Обврска Парламентот да расправа во рок од 90 дена.
  5. Национална дигитална платформа за партиципација
    - Гласања, консултации, петиции – собрани и валидирани дигитално.
    - Целосна транспарентност на резултатите.
- 

### **17.4 Предложувачки референдуми**

#### **Општа цел**

Враќање на моќта на народот не само да прифаќа или одбива, туку и да предлага и донесува закони.

#### **Оперативни реформи**

1. Воведување на Предложувачки Референдум
  - Граѓаните можат да предложат закон и да го усвојат преку референдум.
  - Парламентот е обврзан да го претвори во закон.
2. Потврдувачки референдум за меѓународни договори
  - Ниту еден договор не стапува во сила без народен глас.
  - Целосен стоп на надворешни наметнувања.
3. Укинувачки референдум без кворум
  - Без минимален праг.
  - Доколку мнозинството од излезените гласачи изгласа – нормата се укинува.
4. Локални референдуми
  - Граѓаните можат да блокираат или да одобрят општински проекти (градби, урбанистички измени, приватизации).
5. Дигитален регистар на референдуми
  - Секој референдум, прашање, резултат и образложение се објавуваат во онлајн архив.

---

## **17.5 Непосредна политичка одговорност**

### **Општа цел**

Трансформација на системот од политичка неказнивост во систем на директна, лична и непосредна одговорност.

### **Оперативни реформи**

1. Норма за автоматски престанок на функцијата  
Политичар веднаш ја губи функцијата ако:
    - е осуден во прв степен за дела против јавната управа
    - е вмешан во финансиски скандали
    - е формално обвинет за корупција со документални докази
    - ги крши обврските за транспарентност.
  2. Обврзувачки етички кодекс за сите избрани
    - Секоја повреда резултира со веднаш суспендирање.
    - Директна примена, без посредство на партиите.
  3. Обврска за целосно објавување на имотната состојба
    - Секој политичар објавува:
    - приходи
    - имот
    - недвижности
    - удели во компании
    - Годишно задолжително ажурирање.
  4. Лична економска одговорност
    - Политичари што нанесуваат штета на државата (незаконити договори, расфрлања, намерни грешки) одговараат со сопствениот имот.
  5. Јавен мониторинг на политичарите
    - Дигитална платформа со:
    - присуства
    - гласања
    - активности
    - исполнети и неисполнети ветувања
    - Секој граѓанин може да го проверува однесувањето на својот претставник.
-

## **18. БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈА И КЛИЕНТЕЛИЗАМ – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **18.1 Реформа на антикорупциските закони**

#### **Општа цел**

Корупцијата да стане кривично дело со екстремен ризик, висока видливост и непосредни, реални и лични последици.

#### **Оперативни реформи**

1. Нов Антикорупциски Кодекс
    - Ги обединува сите норми во единствен, јасен текст.
    - Ги зголемува казните, дефинира нови дела и создава забрзани процедури.
  2. Корупцијата како дело со итна постапка
    - Ако има документални докази (аудио, видео, трансакции, прислушувања):
      - веднаш апсење
      - судење во рок од 60 дена
      - пресуда во рок од 120 дена.
  3. Строги и ненеготиви казни
    - За политичари и раководители:
    - 10–20 години затвор
    - целосна конфискација на незаконски стекнатиот имот
    - Нема намалување казни за „соработка“.
  4. Нулта застара за корупциски дела
    - Нема застарување.
    - Случаите можат да се гонат и по децении.
  5. Апсолутна забрана за враќање во јавниот сектор
    - Осудени лица никогаш не можат повторно да работат во јавната администрација.
- 

### **18.2 Трагираност на финансирањата**

#### **Општа цел**

Елиминација на „црни пари“ во политиката, администрацијата и медиумите, и целосно видлива секоја финансиска трага.

#### **Оперативни реформи**

1. Единствен Регистар на Политичките Финансирања
  - Јавна платформа со:
    - донатори
    - износи
    - датуми
    - начини на плаќање
    - приматели
    - Ажурирање во реално време.
2. Целосна трагираност на партиските фондови
  - Сите трансакции мора да се вршат преку сертифицирани електронски системи.
  - Апсолутна забрана за готовина во политички финансирања.
3. Транспарентност на приватните фондови
  - Обврска компании и поединци што финансираат партии или кандидати јавно да ги објават:

- мотивите
  - економските односи
  - интересите.
4. Годишна независна ревизија
    - Целосна ревизија на партиските буџети од независни меѓународни агенции.
    - Објавување онлајн.
  5. Автоматски санкции
    - Веднаш суспендирање јавни фондови за партии што ги кршат правилата.
    - Исключување од избори во случај на повторување.
- 

### 18.3 Јавни регистри на функциите

#### Општа цел

Да стане јасно кој ја зазема секоја јавна функција и да се проверат судирите на интереси и аномални концентрации на моќ.

#### Оперативни реформи

1. Национален Регистар на Јавни Функции (НРЈФ)
    - Секоја функција во: влада, министерства, општини, јавни компании, агенции, институции.
    - Име, биографија, датум на именување, мандат, плата и бонуси.
  2. Автоматска проверка на судир на интереси
    - Секој ангажман автоматски се проверува од алгоритам:
    - роднински врски
    - сопственици
    - економски односи.
  3. Обврзно објавување на биографиите
    - Секоја повисока функција мора да има јавно достапно CV.
  4. Систем за ротација на функциите
    - Никој не смее да раководи исто тело повеќе од 4 последователни години.
    - Обврзна ротација на раководители.
  5. Јавна платформа за пријави
    - Граѓани и новинари можат да пријавуваат сомнителни именувања.
    - Обврзна реакција во рок од 30 дена.
- 

### 18.4 Контрола врз именувањата

#### Општа цел

Елиминација на политички именувања базирани на лојалност, пријателство или етничка припадност, и нивна замена со меритократски и транспарентен систем.

#### Оперативни реформи

1. Именувања преку јавни конкурси
  - Сите раководни позиции се доделуваат преку национален, анонимен конкурс.
  - Забрана за директни именувања.
2. Независен Комитет за Именувања
  - Комисија од експерти избрани преку конкурс, без политички врски.
  - Овластувања да:
    - ги оценува кандидатите
    - ги блокира незаконските именувања
    - ги објавува критериумите и одлуките.

3. Апсолутна транспарентност на именувањата
    - Секоја одлука за именување се објавува со:
    - критериуми
    - бодови
    - образложение
    - резултати.
  4. Крај на „режирани“ кариери
    - Забрана за унапредувања базирани на политичка лојалност.
    - Годишна евалуација заснована исклучиво на цели и резултати.
  5. Кривична одговорност за незаконски именувања
    - Лица што потпишуваат незаконски именувања се кривично одговорни.
    - Строги казни и за оние што нелегално ја примаат функцијата.
- 

## **18.5 Систем на превенција**

### **Општа цел**

Премин од систем што „реагира на корупција“ во систем што ја спречува пред да се случи.

### **Оперативни реформи**

1. Национална Антикорупциска Агенција (НАА)
    - Целосно независна.
    - Овластувања за истрага, инспекција и санкционирање.
    - Тримесечни јавни извештаи.
  2. Защитено пријавување (whistleblowing)
    - Безбеден систем за анонимно пријавување злоупотреби.
    - Целосна заштита на пријавувачот.
    - Финансиски награди за клучни информации.
  3. Антикорупциски алгоритам
    - Дигитален систем што анализира:
    - јавни набавки
    - буџети
    - именувања
    - сомнителни банкарски трансакции
    - необјасниво зголемување на имот
    - Автоматски пријави до НАА.
  4. Превенција во јавните набавки
    - Сите тендери задолжително се дигитални.
    - Нема исклучоци или преговарачки постапки без јавно образложение.
  5. Антикорупциско образование
    - Обврзна обука во средните училишта и јавната администрација.
    - Програми за етика, транспарентност и јавна одговорност.
-

## **19. НАЦИОНАЛЕН ИДЕНТИТЕТ И ОПШТЕСТВЕНА КОХЕЗИЈА – Сеопфатна структурна реформа**

---

### **19.1 Заштита на културата и јазикот**

#### **Општа цел**

Заштита на македонската култура, јазик, историска меморија и сите културни изрази како фундаментални добра на државата и нацијата.

#### **Оперативни реформи**

1. Закон за Заштита на Македонската Култура
    - Дефинирање на материјални и нематеријални културни добра.
    - Зајакната правна заштита.
    - Национален регистар на културни добра.
  2. Национален Институт за Македонски Јазик
    - Напредни лингвистички истражувања.
    - Стандардизација и заштита на јазикот.
    - Создавање речници, прирачници и дигитални платформи.
  3. Дигитализација на историската меморија
    - Архиви, документи, фотографии, аудиовизуелни материјали дигитализирани и јавно достапни.
    - Создавање „Македонска Национална Дигитална Библиотека“.
  4. Меѓународна културна промоција
    - Македонски културни институти во клучните европски и светски метрополи.
    - Фестивали, филм, театар, музика, литература.
  5. Транспарентно финансирање на културата
    - Фондови распределени преку јавни конкурси, не преку политички фаворизирања.
- 

### **19.2 Единство над етнички и верски линии**

#### **Општа цел**

Изградба на нација во која заедничкиот идентитет е посилен од етничките, верските и јазичните разлики.

#### **Оперативни реформи**

1. Национален Граѓански Пакт
  - Јавен документ потпишан од сите заедници: Македонци, Албанци, Турци, Роми, Власи, Срби, Бошњаци.
  - Принципи: почит, еднакви можности, соработка, меѓусебна безбедност.
2. Заедничко образование
  - Учебни програми со заеднички содржини за:
  - македонска историја
  - граѓански права
  - култура на дијалог
  - Крај на паралелни наставни програми користени како политичко оружје.
3. Инклузивни национални прослави
  - Настани и празници што ги вреднуваат сите заедници во државата.
  - Заеднички програми за промоција на различни традиции.

4. Рамнотежна претставеност во институциите
    - Пристап до јавни функции заснован на мерит, со мониторинг за спречување исклучувања и нерамнотежи.
  5. Превенција на идентитетски конфликти
    - Постојан механизам за меѓуетничка медијација.
    - Итна реакција на тензии со дијалог и професионална интервенција.
- 

### **19.3 Спротивставување на поделителни наративи**

#### **Општа цел**

Спречување пропаганда, историски манипулации, дезинформација и политички стратегии што создаваат идентитетски конфликти.

#### **Оперативни реформи**

1. Центар за Социјална и Идентитетска Резилиенција
    - Анализа на политички и медиумски наративи.
    - Идентификација на обиди за етничка или верска поделба.
    - Тримесечни јавни извештаи.
  2. Закон против идентитетска дезинформација
    - Санкции за ширење лаги за етнички, верски групи или историјата на државата.
    - Забрана за политички кампањи базирани на поделби и поттикнување омраза.
  3. Образовни програми за историска вистина
    - Студија на националната историја заснована на проверени извори.
    - Елиминација на етнички манипулирани верзии.
  4. Сојузи со независни медиуми
    - Поддршка на медиуми што промовираат плурализам, историска вистина и општествена кохезија.
  5. Културни иницијативи против омраза
    - Настани, документарци, театар, филм и училишни проекти што ги разобличуваат стереотипите.
- 

### **19.4 Државата како заеднички дом за сите**

#### **Општа цел**

Создавање заедничка перцепција за државата како безбеден, правичен и гостопримлив простор за сите граѓани, без разлика на потекло или вера.

#### **Оперативни реформи**

1. Нов уставен модел на граѓанска државјанска припадност
  - Нацијата се дефинира како заедница на граѓани, а не на етнички групи.
  - Ниту една етничка група нема посебни привилегии или специјални овластувања.
2. Мултијазични јавни служби
  - Државните услуги достапни на јазиците на главните заедници.
  - Нема јазична бариера за пристап до здравство, правда и образование.
3. Заштита на верските права
  - Сите заедници имаат еднакви права да градат верски објекти, да ја практикуваат верата и да ги слават празниците.
4. Интегрирани урбани и рурални политики
  - Спречување гетоизација и сегрегирани квартови.
  - Стимули за мешан социјален состав и заедничка урбана регенерација.
5. Инклузивна институционална комуникација
  - Државата се обраќа на сите, не на една група.
  - Јазик и симболи што ја претставуваат целата популација.